

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI TƏHSİL NAZİRLİYİ
AZƏRBAYCAN DÖVLƏT İQTİSAD UNİVERSİTETİ

Kafedra “iqtisadiyyat və işlətmə

TƏSDİQ EDİRƏM

“ _ ” _____ 2017

BURAXILIŞ İŞİ ÜZRƏ VERİLMİŞ TAPŞIRIQ

“Türk Dünyası İşlətmə” fakültəsinin Beynəlxalq Münasibətlər
(Uluslararası İlişkiler) ixtisası üzrə

təhsil alan tələbəsi

Hüseynzadə Elxan Elsən
(adı, soyadı, atasının adı)

Diplom işinin rəhbəri

Dos.Dr. Qadir Bayramlı Nezir
(adı, soyadı, atasının adı, elmi adı və dərəcəsi)

1. İşin mövzusu Orta Asya Türk Cumhuriyetlerinde turizmin mevcut durumu ve sorunları

Azərbaycan Dövlət İqtisad Universiteti tərəfindən təsdiqlənsin

“ _ ” _____ 2017 il

No

2. Tələbənin sona yetirdiyi işin kafedraya təhvil müddəti: 8 av

3. İşin məzmunu və həcmi (izahı, hesabı və eksperimental hissəsi, yeni təhlilə ehtiyacı olan müəssisələr) Özet, Giriş, Birinci bölüm. İkinci bölüm, Sonuç, Kaynakça

4. Buraxılış işi üçün lazımi materiallar

1. BA YER Mehmet Zekai, Turizme Giriş, İstanbul, 1982
2. ÜRGER Savaş, Genel Turizm Bilgisi, Akdeniz Üniversitesi, Antalya, 1992
3. KOZAK Nazmi, Genel Turizm İlkeler-Kavramhır, Detav Yayıncılık, Ankara, 2001
4. KOZAK Metin, Turizm Ekonomisi, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, 2013
5. KONCA Koray Ali, Kazakistan Ülke Raporu, Ankara, 2012
6. KARA Abdulvahap, Avrasyanın Yükselen Yıldızı Kazakistan, İstanbul Ticaret Odası Yayınları, İstanbul, 2011
7. Turizmin Tarihsel Gelişimi, www.goktepe.net/turizmin-tarihsel-gelisimi-2.html
8. Turizmin Tarihsel Gelişimi, www.belgeci.com/turizmintarihsel-gelisimi.html
9. Turizmin tarihsel gelişimi, tr.scribd.com/doc/10015155/Turizmin-tarihsel-gelisimi
- I <http://www.tdeqraf.com/news.php?d=5813>
- II .Turizm Hareketleri, <http://hbogm.meb.gov.tr/modulerprogramlar/kursprogramlari/konaklama/moduller/TurizmHareketleri.pdf>
12. Turizm Ekonomisi, <http://www.yasarsari.com/wp-content/uploads/2016/02/turizm-ekonomisi-kitap.pdf>
13. Turizm Sektörünün Yapısı, Büyüklüğü Ve Ekonomiye Katkısı, <http://www.aktob.org.tr/pdf/arastirma2014.pdf>
14. Dünyada ve Türkiyede Turizm, <http://www.kalkinma.com.tr/data/file/raporlai7ESA/GA/2008-GA/Dunyada-ve-Turkiyede-Turizm.pdf>

15. Gelişen Dünya’da Turizm Sektörünün Yeri,
<http://dergi.kmu.edu.tr/userfiles/file/aralik2013/15-24.pdf>
16. Dünyada ve Türkiyede Turizm,
http://bakkaetkinlik.org/upload/etkinlik_dosya/fatih-gonul-sunum_1.pdf
17. Kazakistan Ülke Raporu,
<http://www.birlesmismarkalar.org.tr/image/UF/file/hedefulke-raporlari/Kazakistan.pdf>
18. http://mtad.humanity.ankara.edu.tr/I1_Kasim2004/03_CTAD_I-1_GBoranbayeva.pdf
19. Kazakistan’da Turizmin Gelişmesini Etkileyen Faktörlerin Analizi, <https://www.avekon.org/papers/540.pdf>
20. Kazakistan Ülke Raporu, http://atam.gov.tr/wp-content/upload/Kazakistan_Ulke_Raporu_2013-4.pdf
21. http://www.academia.edu/316907/Kazakistanda_Tarihi_Canland%C4%B1ran_ve_Milli.pdf
22. Gelişen Kazakistan Ekonomisinde Turizm Faaliyetleri
<http://ekoavrrasya.net/duyuru.aspx?did=65&pid=10&langtr>
23. Kazakistan Ülke Raporu,
<http://www.ito.org.tr/Dokumn/Ulke/Kazakistan.pdf>
24. http://iibfdergi.karatekin.edu.tr/Makaleler/1306101307_193-202%20-%20Kitap%20Tan%C4%B1t%C4%lm%C4%B1%201.pdf
25. Özbekistan Ülke Raporu,
<http://www.ito.org.tr/itoyayin/0022712.pdf>
26. Özbekistan Turizmi,
<http://turizmgazetesi.com/news.aspx?id=69861>
27. Özbekistan Ülke Raporu,
<http://www.naztic.org.tr/upload/yayinlar/%C3%96zbekistan.pdf>
28. Özbekistanda Turizm,
http://www.uzintour.com/tr/tourism_uzbekistan/
29. Süleyman Merdanoğlu, “Özbekistan’ın Tarihi Ve Turistik Yerlerine Bakış”
http://www.altinmiras.com/?Syf=26&Syz=122823&/%C3%96ZBEK%C4%B0STAN%E2%80%99IN-TAR%C4%B0H%C4%B0-VE-TUR%C4%B0ST%C4%B0K-YERLER%C4%B0NE-BAKI%C5%9E--S%C3%BCleyman-MERDANO%C4%9ELU*

30. “Özbekistan Turizmine Genel Bakış”,
<http://web.firat.edu.tr/sosyalbil/dergi/arsiv/cilt16/sayi2/43-442.pdf>
31. <http://www.altinmiras.com/?Syf=26&Syz=129525>
32. Kırgızistanda Turizm, <http://kabar.kg/tur/news/turi-zmde-secenek-bollu-u-gorulmesi-gerekenler/>
33. Kırgızistan Turizmi,
<https://batubatu1903.tr.gg/KIRGIZ%26%23304%3BSTANDA-TUR%26%23304%3BZM.htm>
34. Kırgızistanda Turizm Faaliyetleri,
<http://acikerisim.deu.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/12345/10985/2/53681.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
35. Kırgızistanda Kış Turizmi, <http://aa.com.tr/tr/dunya/kirgizistanda-kis-turizmi/700581>
36. Türkmenistan Ülke Raporu,
<http://birlesmismarkalar.org.tr/file/hedef-ulke-raporlari/Turkmenistan.pdf>
37. <http://www.pau.edu.tr/ctleb/tr/sayfa/turkmenistan>
38. Türkmenistanın Yer altı Zenginlikleri,
<http://www.akademiktarih.com/tarih-anabilim-dal/2098-genel-ttarihi-aramalar/209-yeralti-zengyertfaktkmentan-.html>
39. <http://www.academia.edu/9173114/T%C3%BCrkmenistan>

5. Qrafik materiallarının siyahısı dəqiq göstəricilərlə (vacib cədvəl, çertyojlar, yaxud qrafiklər, nümunələr və s.) 6 cədvəl

6. Buraxılış işi üzrə məsləhətçinin soyadı, adı, atasının adı, elmi adı və dərəcəsi (diplom işinin ona aid olan hissəsini göstərməklə)

Dr. Nurhoca Akbulayev

7. Buraxılış işinin təqdimi üzrə təqvim planı:

Sıra No	İşin hissələrinin adı	Qurtarma faizi (yerinə yetirilmə)	İşin yerinə yetirilməsi müddəti	
			plan	faktiki

1. Bölüm (Ekim 2016 – Ocak 2017)
2. Bölüm (Mayıs 2017)

Buraxılış işinin rəhbəri Dos. Dr. Kədir Bayramov
imza

Məsləhətçi Dr. Nurihəyir Akbulatov
imza

Tapşırığı imza üçün qəbul etdim [imza]
(tələbənin imzası)

Tapşırığın qaytarılması tarixi “ ” 2017-ci il

Qeyd 1. Buraxılış işi üzrə verilmiş tapşırıq 2 nüsxədən ibarətdir. Nüsxənin biri tələbəyə verilir, ikincisi kafedrada qalır.
2. Hazırlanmış buraxılış işini tapşırıqla birlikdə tələbə DAK təqdim edir.

BURAXILIŞ İŞİNİN PLANI

BİRİNCİ BÖLÜM

DÜNYA TURİZMİNİ GENEL BAKIŞ

1.1. Turizmin Tarihsele Gelişimi

1.2. Turizm Çeşitleri

1.3. Küreselleşme Sürecinde Dünyada Turizm Haraketleri

İKİNCİ BÖLÜM

ORTA ASYA CUMHURİYETLERİNDE TURİZMİN GELİŞİMİ VE SORUNLARI

2.1. KAZAKİSTANDA TURİZM

- 2.1.1. Kazakistan Turizminin Tarihi ve Oluşumu
- 2.1.2. Kazakistan'da Turizmin Gelişim Problemleri
- 2.1.3. Kazakistan Turizminin Potansiyeli

2.2. ÖZBEKİSTAN'DA TURİZM

- 2.2.1. Özbekistan'a Genel Bir Bakış
- 2.2.2. Özbekistan'm Turizm Potasiyeli

2.3. KIRGIZISTAN'DA TURİZM

- 2.3.1. Kırgızistan'm Turizm Potansiyeli
- 2.3.2. Kırgızistan'm Turizmde Sorunları Ve Çözüm Yolları
- 2.3.3. Kırgızistan'da Turizminin Gelecegi

2.4. TÜRKMENİSTAN'DA TURİZM

- 2.4.1. Türkmenistan'a Genel Bir Bakış
- 2.4.2 Türkmenistan'm Turizm Potansiyeli

- 1. SONUÇ
- 2. KAYNAKÇA
- 3. ÖZET

İçindekiler

GİRİŞ.....	2
1. DÜNYA TURİZMİNE GENEL BAKIŞ	3
1.1. Turizmin Tarihsel Gelişimi	3
1.2. Turizm Çeşitleri	6
1.3. Küreselleşme Sürecinde Dünyada Turizm Hareketleri	8
2. ORTA ASYA TURK CUMHURİYETLERİNDE TURİZMİN GELİŞİMİ VE SORUNLARI	18
2.1. KAZAKİSTAN’DA TURİZM	18
2.1.1. Kazakistan Turizminin Tarihi ve Oluşumu	18
2.1.2. Kazakistan’da Turizmin Gelişim Problemleri	22
2.1.3. Kazakistan Turizminin Potansiyeli	26
2.2. ÖZBEKİSTAN’DA TURİZM	29
2.2.1. Özbekistan’a Genel Bir Bakış.....	29
2.2.2. Özbekistan’ın Turizm Potansiyeli.....	31
2.3. KIRGIZİSTAN’DA TURİZM	36
2.3.1. Kırgızistan’ın Turizm Potansiyeli.....	36
2.3.2. Kırgızistan’ın Turizmde Sorunları Ve Çözüm Yolları	38
2.3.3. Kırgızistan’da Turizminin Geleceği	41
2.4. TÜRKMENİSTAN’DA TURİZM.....	43
2.4.1. Türkmenistan’a Genel Bir Bakış	43
2.4.2 Türkmenistan’ın Turizm Potansiyeli	47
SONUÇ.....	50
KAYNAKÇA	51

GİRİŞ

Orta Asya Türk Devletleri'nden Kazakistan ve Kırgızistan'ın turizm açısından diğer ülkelere göre daha iyi durumda olup, bu ülkeleri Özbekistan izlemektedir. Türkmenistanda ise turizm yeterli seviyede gelişmemiştir.

Orta Asya bölgesi, büyük devletlerin ve imparatorlukların çıkarlarının çatıştığı topraklar olmasıyla birlikte dünya medeniyetlerinin gelişimini etkileyen ilmi, dini, felsefi ve ticari okulların merkezi olmuştur. Günümüz tarihçileri Orta Asya'yı "İpek Yolu'nun en renkli gerdanlığı" ifadesi ile tarif etmektedirler. Tarihe ışık tutan, M.Ö. I. bin yılların önemli devletleri Baktriya, Sogdiana, Horezm ve daha sonraları gelişme gösteren kültür ve sanat merkezleri Semerkand, Nisa, Hiva, Buhara, Merv, Termez bu topraklarda yer almaktadır. Bunlarla birlikte, dünyaca ünlü düşünürler ve bilim adamları; Abu Ali İbn Sina, Beruni, Firdovsi, Rudaki, Navoi Orta Asya'da yaşamışlardır. Ayrıca, dünya tarihinin en önemli kültür ve ticari güzergahı İpek Yolu, Orta Asya'dan geçmiştir. Bağımsızlık sonrası Orta Asya Cumhuriyetleri, kültür, turizm ve ticari alışverişin artırılması için İpek Yolu'nun yeniden canlanması taraftarı olmuşlardır. 1993 yılında Dünya Turizm Örgütü'nün kabul ettiği "İpek Yolu Turizmi Konsepti" bu gelişmeye umut vermiştir. Bununla birlikte, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Tacikistan ve Çin Halk Cumhuriyeti BM Kalkınma Programı olan "İpek Yolu Bölgesel İşbirliği" projesine katılmışlardır. Programın amacı, bölgenin ekonomik kalkınmasıyla birlikte İpek Yolu ve bölgesel sürdürülebilir turizmin gelişiminin sağlanmasıdır. Proje çerçevesinde yapılacak faaliyetler; İpek Yolu tarihi eserlerinin envanterinin çıkarılmasını, özel sektörün katılımı ile İpek Yolu güzergahlarındaki yöre ve merkezlerde turistik hizmet kalitesinin artırılmasını ve doğa ile tarihi eserlerin korunmasını içermekte olup bu konuda başarılı olanlara, BM "İpek Yolu Şehri" ünvanı verilmesi planlanmıştır. Bu sayede Orta Asya Cumhuriyetleri'nin, gerekli çabayı gösterdikleri takdirde hem bölgesel hem de ülkesel turizmi büyük bir ivme kazanacaktır.

1. DÜNYA TURİZMİNE GENEL BAKIŞ

1.1. Turizmin Tarihsel Gelişimi

Turizm insanların parayı ve tekerleği buldukları andan itibaren süregelen bir sektördür. Özellikle tekerleğin bulunması turizm sektörünün gelişiminde önemli rol oynamıştır. İnsanlar yaşadıkları yerler dışında yerler görmeyi arzulamışlardır.

Günümüzde milyonlarca insan, farklı nedenlerle yaşadıkları yerlerden belirli süreler için ayrılmaktadırlar. Yer değiştirme esnasında, konaklama, yeme, içme vb. faaliyetleri de yerine getirmektedirler. Yer değiştirme kavramının insanlık tarihi kadar eski olduğunu söyleyebiliriz. Turizmin başlangıç noktasının Sümerlere kadar dayandığı söylenebilir. Sümerler yazıyı, parayı ve tekerleği bulmuşlar, ticari anlamda gezilerde bulunmuşlar ve ilk turizm hareketlerini gerçekleştirmişlerdir. Tekerleğin bulunması ile birlikte insanoğlu yaşadığı çevrenin dışına çıkmaya başlamıştır. Tekerleğin icadı ile insanların görmedikleri yerlere duydukları merak giderilmiş ve zamandan tasarruf sağlanmıştır. Bu nedenle seyahat aktivitesinin öncüsü tekerliği bulan Sümerler olarak gösterilmektedir.¹

Günümüzden 5.000 yıl önce Menfis çevresinde bulunan Piramitler birçok ziyaretçi tarafından ziyaret edilmekte idi. Bu dönemde ziyaretçilerin konaklama ve diğer ihtiyaçlarını karşılayabilmeleri için çeşitli barınma tesisleri inşa edilmiştir. Mısır Piramitlerinin ziyareti ilk konaklama tesislerinin de açılışını beraberinde getirmiştir.

Roma İmparatorluğu döneminde ise, genellikle zevk ve eğlence amaçlı geziler yapılmıştır. Bu dönemde yazılan kitaplarda yolların isimleri, yollar arası mesafeler, deniz yerleri ve isimleri gibi detaylar da yer almakta idi. Roma İmparatorluğu'nun yıkılması ile yol güvenliği tehlikeye düşmüş ve seyahatler kesilmiştir. Bu dönemde de Efes ve Kudüs'e dini amaçlı ziyaretler

¹ "Turizmin Tarihsel Gelişimi", www.goktepe.net/turizmin-tarihsel-gelisimi-2.html (15.03.2017)

gerçekleştirilmiş ve bu ziyaretler ile hanların oluşumu başlamıştı.²

Sanayi devrimi öncesinde yani henüz boş zaman kavramının oluşmadığı dönemlerde seyahatler, çalışmayan, genç, zengin ve asil bir sınıf için geçerli idi. 1670’lerde başlayan Grand Tour’lar ile yolculuklar mevki ve makam sahiplerinin eğitim ve eğlence aracı olmaya başlamıştır. Zengin İngiliz gençler eğitim almak amacı ile büyük turlara katılmıştır ki bu dönemde eğitim amaçlı seyahatler moda haline gelmiştir. Modern anlamda uluslararası turizmin başlangıcının Grand Tour’lara dayandığı da kabul edilmektedir. Büyük turlar Avrupa’nın hemen hemen tüm şehirlerine yayılmış ve ilk otelin ortaya çıkışını sağlamıştır. Rönesans hareketleri ile birlikte ise seyahatlere daha çok fikri ve sanatsal akımlar öncülük etmiştir.

Turizm faaliyetlerinin lüks olarak kabul edilmesi sanayi inkılâbı ile başlamıştır. Gerçekleştirilen seyahatler sadece asiller tarafından gerçekleştirilmekte idi. 1830-1900 yılları arasında çalışma hayatında bir takım gelişmeler yaşanmış, günlük çalışma saatlerin azaltılmış ve cumartesi günü yarım işgünü olarak kabul edilmiştir. Aynı dönemde yaz tatili kavramı da ortaya çıkmıştır. Ulaşım alanında da yaşanan gelişmeler sonucu kapasite, hız ve konfor artmıştır. Modern anlamda turizm hareketleri demiryolu ağları ile başlamıştır. Demiryolu seçeneğini avantaja dönüştüren ilk kişi ise Thomas Cook olmuştur.

Thomas Cook, 5 Temmuz 1841 yılında 485 kişilik grubu Derby-Rugby tren hattında, Leicester’den Loughborough’a 1 şilin karşılığında getirip götürmüş ve ilk paket tur organizasyonunu gerçekleştirmiş olmuştur. Thomas Cook ilk paket tur organizasyonunu gerçekleştirdikten 4 yıl sonra 1845’te ilk turizm bürosunu açmış ve seyahat acenteciliğinin de öncüsü olmuştur.³

1990’lü yıllara gelindiğinde ise uluslararası turizm, tüm dünyada hızla yayılmaya başlamış ve bu hareketler artık teşkilatlı bir şekilde yapılmıştır. Ancak 1914 yılı ile Birinci Dünya Savaşı arasında geçen zaman ve 1939 ile

² “Turizmin Tarihsel Gelişimi”, www.belgeci.com/turizmintarihsel-gelisimi.html (02.05.2017)

³ Mehmet Zekai Bayer, ”**Turizme Giriş**”, İstanbul, 1982, s.26.

İkinci Dünya Savaşı arasında geçen zaman, turizm hareketlerini sekteye uğratmıştır. Ticaret dışında turizm faaliyetlerinin günümüzdeki anlamına sanayi devrimi sonrasında kavuştuğunu söyleyebiliriz. Sanayi devrimi sonrasında, makinenin iş hayatına girmesi ile çalışma süreleri kısalmış, ücretli tatil hakkı kazanılmış ve insanlarda dinlenme amaçlı turizm faaliyetine katılma talebi oluşmaya başlamıştır.⁴

Turizm faaliyetleri Birinci Dünya Savaşı'na kadar lüks bir ihtiyaç olarak görülmüş, İkinci Dünya Savaşı sonrasında da 1960'larda kültürel faaliyetler olarak ortaya çıkmıştır. Ortaçağ'dan İkinci Dünya Savaşına kadar olan dönemde daha çok zenginlerin, aristokratların ve üst düzey bürokratların katıldığı bir faaliyet olan turizm, günümüzde toplumun hemen hemen her kesiminin katılabildiği bir faaliyet haline gelmiştir. Yani bu dönemde bireysel turizmden kitle turizmine doğru bir yöneliş olmuş, özellikle paket turlar, charter seferleri gibi kolaylıklar kitle turizmini geliştirmiştir.

Turist kabul eden destinasyonlarda da kitle turizmini geliştirmeye yönelik politikaların uygulanması ile uluslararası turizme katılan sayısı artmış, kısa vadede yüksek karlar elde edilmiştir. Fakat son yıllarda uluslararası turizm piyasasında kitle turizmine yönelik benzer ürünleri sunan çok sayıda destinasyon olması ve bunlar arasında fiyat rekabeti dahil yoğun bir rekabetin yaşanması ortalama harcama miktarlarının düşmesine neden olmaktadır.⁵

Yaşadığımız son 40-50 yıllık dönemde turizm hareketleri otomotiv, Petrokimya, bilgisayar, iletişim gibi ekonomik sektör devlerini geride bırakmıştır. Karayollarının gelişimi deniz ve demir yollarına olan talebi azaltmış seyahatler karayolu ile yapılmaya başlanmıştır. Yakın tarihe baktığımızda da karayolunun yerini havayoluna bıraktığını gözlemleyebiliriz. Ülke ekonomilerinin düzelmesi ile bireylerin gelir düzeyi artmış sonucunda turizme ayrılan bütçe de büyümüştür.

⁴ "Turizmin tarihsel gelişimi", tr.scribd.com/doc/10015155/Turizmin-tarihsel-gelismisi (02.04.2017)

⁵ Savaş Ürger, "Genel Turizm Bilgisi", Akdeniz Üniversitesi, Antalya, 1992, s.10.

1.2. Turizm Çeşitleri

Turizm, bir bütün olarak ele alınmakla birlikte, çeşitlerine göre de sınıflandırılmaktadır. Turizmin çeşitlendirilmesinin sebebi, farklı amaçlarla turizm faaliyetlerine katılan kişilerin taleplerine yönelik, turistik arzda bulunmakla açıklanabilir. Turizm çeşitleri konusunda fikir birliği olmamasına karşın Türkiye ve yakın olan ülkeler düşünülerek aşağıdaki gibi bir sınıflandırma yapmak mümkündür.

a) Katılan kişi sayısına göre turizm

Katılan kişi sayısına göre yapılan turizm çeşidi ayırımında turizm faaliyetine katılan kişilerin sayısı esas alınır. Kişilerin bireysel olarak turizm faaliyetlerine katılması durumunda “bireysel turizm”, ortak paylaşımları olan kişilerin birlikte turizm faaliyetlerine katılması durumunda “grup turizmi”, birbirinden farklı herhangi bir ortak noktaları olmayan kişilerin katıldığı turizm faaliyetine de “kitle turizmi” denilmektedir.

a) Bireysel (ferdi) turizm; Kişilerin tek başlarına ya da aileleri ile birlikte gerçekleştirdiği turizm hareketleridir. Dünyanın giderek daha küçük bir hal alması neticesinde, dünya küresel köy şeklini almıştır. Bununla birlikte kişiler turizm sektöründeki gelişmelerin de etkisi ile dünyanın her tarafını gezip görmek eğiliminde bulunmaktadır.

b) Kitle turizmi; Turistlerin paket turları tercih ediyor olmaları kitle turizminin en belirgin özelliğidir. Kitle turizmini, katılan kişi sayısı belirlemektedir.

c) Grup turizmi; Çeşitli toplumsal grupların bir araya gelerek turizm faaliyetlerine katılması halinde grup turizmi meydana gelmektedir.⁶

b) Ziyaret edilen yere göre turizm çeşidi

a) İç turizm; Ülke vatandaşlarının kendi ülke sınırları dâhilinde turizm faaliyetlerine katılması “iç turizm” olarak adlandırılmaktadır. İç turizm neticesinde kişiler ülke ekonomisine katkıda bulunmakta ve elde edilen turizm

⁶ <http://www.telegraf.com/news.php?d=5813> (18.03.2017)

geliri de artmaktadır.

b) Dış turizm; Dış turizm kişilerin kendi ülkeleri dışında farklı ülkelere gitmelerinden doğan turizm çeşididir. Dış turizmi iç turizmden ayıran önemli bir özellik de döviz sağlayıcı etkiye sahip olmasıdır.

c) Katılanların yaşlarına göre turizm

Kişilerin yaşları ile turizm hareketlerine katılmaları arasında sıkı bir ilişki mevcuttur. Katılan kişilerin yaşlarına göre turizm çeşitlerini “gençlik turizmi” “yetişkin turizmi” ve “üçüncü yaş turizmi” başlıkları altında inceleyeceğiz

a) Gençlik turizmi; Gençlik turizmi, 15–25 yaş arasında bulunan gençlerin kamu ve özel organizasyonların sağladığı destek ve teşviklerden yararlanarak bireysel veya grup halinde ülke içinde ya da dışında kültür ve dinlence motifleri ile yaptıkları seyahat ve konaklamalarından oluşan ekonomik, sosyal ve kültürel bir olgudur. Gençlik turizmine katılan bireylerin daha çok, küçük konaklama işletmelerini tercih ettiklerini ve katıldıkları turizm faaliyetleri için daha az miktarda bütçe ayırdıklarını söylemek mümkündür.

b) Orta yaş turizmi; 30-50 yaş grubu geniş halk kitlelerinin katıldığı turizm hareketleridir. Ekonomik gücü olanların ve daha çok ailelerin oluşturduğu bir turizm çeşididir. Bu grubun turizm faaliyetlerine katılmak için tercih ettiği zaman dilimini genellikle yaz ayları oluşturmaktadır.

c) Üçüncü yaş turizmi; 60 yaş ve üzeri kişilerin katıldıkları turizm çeşididir. Genellikle sağlık ve kültür turizmi destekli olarak gerçekleştirilmektedir. Üçüncü yaş turizm faaliyetlerine katılan yerli ya da yabancı turistler herhangi bir izne tabi değildirler. Dolayısıyla üçüncü yaş turizmine genellikle emekli olmuş kişilerin katıldığını söylemek mümkündür.⁷

d) Katılanların sosyo - ekonomik durumlarına göre turizm

Kişilerin turizm faaliyetlerine katılmalarında etkili olan başka bir unsur da ekonomik durumlarıdır. Kişilerin içerisinde bulundukları ekonomik şartlar

⁷ Nazmi Kozak, “Genel Turizm İlkeler-Kavramlar”, Detay Yayıncılık, Ankara, 2001, s.42.

yaşam şartlarını etkilemekte dolaylı olarak turizm faaliyetlerine katılma tercihlerini belirlemektedir.

a) Sosyal turizm Alt ve orta gelir grubundan bireylerin katıldıkları turizm türüdür. Türkiye’de de turizmin ilk gelişmeye başladığı yıllarda devlet, kurduğu sosyal tesisleri aracılığıyla çalışan kesimi turizm faaliyetlerine dahil etmeye çalışmıştır.

b) Lüks turizm Yüksek gelire sahip, yüksek gelir grubuna mensup kişilerin katıldığı turizm türüdür. Kişiler konaklama, ulaşım, yeme içme gibi turizm faaliyeti içerisinde değerlendirdiğimiz tüm faaliyetler için alışlagelmiş turizm faaliyetlerine ödenen miktardan daha fazla ücretler ödemektedirler.

e) Katılanların amacına göre turizm çeşitleri

İnsanlar çok çeşitli amaçlarla turizm faaliyetine katılmaktadır. Bu bağlamda, deniz-kum-güneş üçlüsünden oluşan deniz turizmi, turizm çeşitleri arasında % 20’lik paya sahip olan ve insanların toplantı amacıyla katıldıkları kongre turizmi, çeşitli rahatsızlıklarını tedavi etme amacı olan insanların katıldığı termal turizm gibi birçok turizm türü tanımlanabilir.

Katılanların amacına göre turizm çeşitleri içerisinde, son yıllarda özel ilgi turizmi olarak tabir edilen; yat turizmi, mağara turizmi, dağ ve kış turizmi, av turizmi, golf turizmi, inanç turizmi, yayla turizmi, akarsu turizmi ve kuş gözlemciliği de dâhil edilmektedir.⁸

1.3. Küreselleşme Sürecinde Dünyada Turizm Hareketleri

Uluslararası turizm hareketlerinin başlangıç tarihinin, insanlık tarihi kadar eski olduğunu söylemek mümkündür. İnsanlar, temel ihtiyaçlarını karşıladıktan sonra, yaşadıkları yerler dışında yerler keşfetme arzusu içerisinde olmuşlardır. Bu durum onları, yaşadıkları yerlerin dışına çıkarmış ve uluslararası turizmin gelişimi için de ilk adımlar atılmış olmuştur.

⁸ “Turizm Hareketleri”,

<http://hbogm.meb.gov.tr/modulerprogramlar/kursprogramlari/konaklama/moduller/TurizmHareketleri.pdf>

Uluslararası turizm hareketlerinin tarihini kısaca inceleyecek olursak; ilk çağlarda Romalılar zevk için seyahat eden ilk turistler olmuşlar, Mısır Piramitlerini ve anıtlarını görmek için ilk uluslararası seyahati gerçekleştirmişlerdir.

Orta çağda Roma İmparatorluğunun çöküşü ile birlikte Avrupa ve Ortadoğu'ya yönelik turizm hareketleri artmış ve daha çok dini turizm ön plana çıkmıştır, ayrıca Müslümanlığın da yayılması sebebi ile Mekke ve Medine'ye yapılan ziyaretler hız kazanmıştır. Rönesans hareketleri ile İtalya'ya seyahatler artmış ve kültür turizminin ilk adımları atılmıştır. Yakınçağ ise uluslararası turizm hareketlerinin en hızlı geliştiği dönemdir. Ulaşım sektöründe hızlı gelişmeler yaşanmış, havayolunun ucuzlaması insanların seyahati ihtiyaç olarak görmelerine neden olmuştur.⁹

Özetle, Turizm sektörünün tarihsel gelişiminin; 19.yy sonlarından itibaren yani endüstri devrimi sonrasında modern şekilde uluslararası bir faaliyet alanı haline gelmiş olduğunu ve teknolojide yaşanan gelişmelerin de insan gücüne duyulan gereksinimi azaltması sonucunda turizm sektörünün sürekli gelişen bir sektör halini aldığını söyleyebiliriz.

Dünya turizmi İkinci Dünya Savaşı'na kadar ilerleme kaydetmiş fakat İkinci Dünya Savaşından sonra gerileme sürecine girmiştir. 1950'li yıllarda turizm hareketleri dünya genelinde canlanmaya başlamış ve yükseliş söz konusu olmuştur. Görülen bu yükselişin nedenini geliştirmekte olan ülkelerdeki vatandaşların ücretli izin hakkı elde etmeleri, refah seviyelerinin artması, teknoloji gelişmelerinin ulaşım olanaklarını çeşitlendirmesi gibi nedenlerle açıklamak mümkündür.

Turizmin, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonraki hızlı gelişiminde, iki önemli etken söz konusu olmuştur. Bunlardan birincisi; ABD'nin, savaş sonrası tahrip olan Avrupa ülkelerine sağlamış olduğu maddi yardım ve hibelerdir, sağlanan yardım ve hibeler, Avrupa'nın çok kısa sürede toparlanarak, ekonomik refahının

⁹ Metin Kozak, "Turizm Ekonomisi", Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, 2013 s.97

artırmasını sağlamıştır. Sonucunda, uluslararası seyahat endüstrisinin en önemli merkezi olan Avrupa'da turizm daha çok gelişebilmiştir. İkinci olarak da, 1958 yılından itibaren teknolojiye yaşanan gelişmeler; çok uzak mesafeleri yakınlaştırarak, zamanı açısından tasarruf edilmesini sağlamış, düzenli çalışan insanların uluslararası seyahat ve turizme katılması sağlanmıştır.¹⁰

İkinci Dünya Savaşı'na kadar lüks bir tüketim olan turizm olayı, savaş sonrası Avrupa'daki sanayileşme hareketiyle birlikte gelişmeye ve yayılmaya başlamıştır. Tüketicilerin alım güçleri artmış, turizm olayı uluslararası bir nitelik kazanarak, arz ve talep dengesi bozulmaya başlamıştır. 1936 yılından itibaren Avrupa'da ücretli izin hakkının verilmesiyle, çalışanlar, iş görenler tatile çıkarak turizm hareketlerine katılmışlardır. Konaklama tesislerinde çeşitlilik artmış, yeni konaklama işletmeleri ortaya çıkmıştır. İnsanların, gerek boş zamanlarını değerlendirme amacıyla, gerekse iş, aile, toplantı amaçlarıyla bir bölgede, ülkede veya ülkelerarasında seyahat etme isteği ve ihtiyacı turistik işletmelerin doğmasına neden olmuştur.¹¹

21.yy da hem ekonomik hem de sosyal olgu açısından gelişime en büyük katkı turizm sektörü vasıtası ile gerçekleşmiştir. 1950 yılında dünya genelinde 25 milyon kişi turizm hareketlerine katılırken bu rakam 2011 yılında 980 milyona çıkmıştır.

Küreselleşme sürecini hızlandıran teknolojik gelişmeler (iletişim-bilgisayar teknolojisi v.b.) her anlamda dünyanın küçülmesini beraberinde getirmiştir. Ulaştırma alanında yaşanan hızlı gelişmeler ile de turizm sektörünün hızla geliştiği söylenebilir. İletişim sektöründe yaşanan hızlı değişim, ulaşım araçlarındaki hızı, konforu, kapasiteyi arttırmış böylece uluslararası turizm de bu durumdan olumlu etkilenmiştir. Uluslararası seyahat edebilme basit ve serbest hale gelmiş, yabancı sermaye yatırımları artmış, turizme yapılan yatırımlar turizm bilincinin artmasına neden olmuş ve tüm bunlar uluslararası turizmin

¹⁰ Nazmi Kozak a.g.e s. 153

¹¹ "Turizm Ekonomisi", http://www.yasarsari.com/wp-content/uploads/2016/02/turizm_ekonomisi_kitap.pdf

gelişimini pozitif yönde etkilemiştir.

Dünya ekonomisinde küreselleşme hareketleri hız kazanmış, bu durum neticesinde teknoloji ve ulaşım alanında yaşanan hızlı gelişim ile birlikte turizm sektörünün ekonomik boyutunun önemi de ortaya çıkmıştır. Bu süreç içerisinde turizm bilgi ve teknolojinin küreselleşmesine ayak uydurabildiği müddetçe ekonomiden aldığı pay daha da artacaktır.

İçinde bulunduğumuz 21. yy da küreselleşme sürecinin de etkisiyle ülkeler arasındaki coğrafi sınırın ortadan kalkması, uluslararası yatırımların yaygınlaşması farklı kültürlerle sahip milletlerin birbirlerini tanınması, dünyanın her yerinde geçerli ortak dillerin kullanılması ve ulaştırmada serbestleşme uluslararası turizmin hızla gelişmesinde itici güç olmuştur. Küreselleşmenin büyük hız kazandığı 1980 sonrasında hem uluslararası turist sayısında hem de uluslararası turizm gelirlerinde büyük artışlar olmuştur.

Özetle turizm, Birinci Dünya Savaşı'na kadar olan dönemde lüks bir gereksinim olarak kabul edilmesine karşın İkinci Dünya Savaşı sonrasında kültürel bir kimlik kazanmıştır. 1950'li yıllardan sonra dünya GSMH' sından daha fazla pay almaya başlayan turizm sektörü Dünyanın en önemli sektörlerinden biri haline gelmiştir.¹²

Dünya Turizm Örgütü verilerine göre, 1990 yılında dünya genelinde 435 milyon turist turizm faaliyetlerine katılırken bu rakam 1995 yılında 528 milyon, 2000 yılında 675 milyon, 2005 yılında 798 milyon, 2008 yılında 917 milyon ve 2010 yılında da 940 milyona ulaşmıştır. Dünya Turizm Örgütü'nün tahminlerine göre, 2020 yılında 1,6 milyar turist uluslararası turizm faaliyetine katılması beklenmektedir.

Turizm sektörü, sosyo-ekonomik ve kültürel gelişmeyi hızlandırması, hizmet sektörünün yan kollarında üretim ile ülke genelinde istihdamı arttırması, yabancı sermaye girişi ve döviz girdisi sağlamasıyla iktisadi kalkınmada önemli

¹² “Turizm Sektörünün Yapısı, Büyüklüğü Ve Ekonomiye Katkısı”,
<http://www.aktob.org.tr/pdf/arastirma2014.pdf> (16.04.2017)

bir unsurdur.

Turizm olayı, önemli ölçülere ulaşan döviz geliri sağlama ve istihdam etkileri yanında, genel ülke imajına etkisi yoluyla, bu imajın ülke mallarına yansımaya neden olarak, dolaylı ekonomik etkilere sahiptir (Bozkurt ve Çağlı, 1991: 143). Ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasi içeriği ve etkileri bulunan turizm, özellikle 20. yüzyılın ikinci yarısında son derece hızlı bir gelişme göstermiştir. 90'lı yılların başından itibaren geçen 21 yıl içinde turizm hareketleri, turist sayısı ve turizm geliri ölçüsüyle önemli bir büyüklüğe ulaşmıştır.

Dünya	1980	1990	1995	2000	2005	2008	2010	2011
	278	435	528	675	798	917	940	980

(Kaynak: www2.unwto.org, 2012)

Şekilde de görüldüğü üzere, 1980 yılında dünya genelinde 278 milyon kişi uluslararası turizm faaliyetlerine katılırken bu rakam 2011 yılında 980 milyon kişiye ulaşmıştır. 1990 yılında 435 milyon kişi turizm amaçlı seyahat ederken 1995 yılında 528 milyon, 2000 yılında 675 milyon, 2005 yılında 798 milyon, 2008 yılında 917 milyon ve 2010 yılında 940 milyon kişi uluslararası turizm faaliyetine katılırken bu rakam 2011 yılında 40 milyon kişi artarak 980 milyon kişi olmuştur. Uluslararası turizm hareketlerine katılan turist sayısı her geçen gün artmaktadır.¹³ Uluslararası turizm hareketleri kapsamında hangi ülkelerin ne kadar turist ağırladığı ise aşağıdaki tabloda belirtilmiştir;

Tablo 6. Dünya Genelinde Uluslararası Turizm Varışlarının Ülkelere Dağılımı(20092011)

Ülkeler	2009	2010	2011
Fransa	76.8	76.8	79.5
Amerika	55.0	59.7	62.3
Çin	50.9	55.7	57.6

¹³ “Turizm Ekonomisi”, http://www.yasarsari.com/wp-content/uploads/2016/02/turizm_ekonomisi_kitap.pdf (19.03.2017)

İspanya	52.2	52.7	56.7
İtalya	43.2	43.6	46.1
İngiltere	28.2	28.1	29.2
Türkiye	25.5	27.0	29.3
Almanya	24.2	26.9	28.4
Malezya	23.6	24.6	24.7
Meksika	21.5	22.4	23.4

(Kaynak: www2.unwto.org, 2012)

Günümüzde gerçekleşen uluslararası turizm faaliyetlerini inceleyecek olursak, uluslararası anlamda en çok turist çeken ülkenin Fransa olduğunu ve 2009 yılı rakamları ile 2010 yılı rakamlarının aynı olduğunu, 2011 yılında ise bu rakamlarda artış yaşandığı söylemek mümkün olacaktır.

Amerika için bir analiz yapıldığında, 2010 yılında 2009 yılına göre 4.7 milyon kişilik bir artış olduğu görülmektedir. Çin dünya sıralamasında üçüncü sırada yer alırken 2009 yılında 50.9 milyon olan turist sayısını 55.7 milyona çıkartarak, 4.8 milyon kişilik bir artış yaşadığını gözlemliyoruz. İspanya ise dördüncü sırada yer almaktadır ve 2009 yılında 52.2 milyon olan turist sayısını 52.7 milyona çıkartarak 0.5 milyonluk bir artış sağlamıştır. İtalya, 2009 yılında 43.2 milyon olan turist sayısını 2010 yılında 43.6 milyona çıkarmış ve 0.4 milyonluk bir artış sağlamıştır. Uluslararası turizm faaliyetlerinde, İngiltere turist çeken altıncı ülke olmasına rağmen 2009 yılında 28.2 milyon olan turist sayısı 2010 yılında 0.1 milyonluk bir düşüş ile 28.1 milyon olmuştur. Uluslararası turist varışlarında 2009 ve 2010 yılları arasında düşüş yaşayan tek ülke İngiltere'dir. Türkiye uluslararası turist kabul eden ülke sıralamasında yedinci sırada yer almıştır 2009 yılında ülkemizi ziyaret eden turist sayısı 25.5 milyon iken 2010 yılında bu rakam 1.5 milyon kişi artarak 27 milyon kişiye ulaşmıştır. Türkiye'nin bir alt sırasında yer alan Almanya ise uluslararası turist sayısında ciddi bir artış yaşamıştır, 2009 yılında 24.2 milyon olan turist sayısını

26.9 milyona çıkartarak 2.7 milyonluk bir artış yakalamıştır. Dokuzuncu sırada yer alan Malezya ise 2009 yılında 23.6 milyon turist kabul ederken bu rakam 2010 yılında 24.6 milyon olmuştur ve dünya sıralamasında onuncu sırada yer alan Meksika 2009 yılında 21.5 milyon turist ağırlarken 2010 yılında 0.9 milyonluk artışla 22.4 milyon turist ağırlamıştır.¹⁴

Dünya Turizm Örgütü tarafından açıklanan 2011 verilerine göre en çok turist çeken ülke 2011 yılında da Fransa olmuştur. Fransa 2010 yılında 77.1 milyon kişi tarafından ziyaret edilirken 2011 yılında 79.5 milyon kişi tarafından ziyaret edilmiştir. İkinci ülke Amerika Birleşik Devletleri olmuş ve 2011 yılında 62.3 milyon kişi tarafından ziyaret edilmiştir. Çin dünya sıralamasında en fazla turist kabul eden üçüncü ülke olurken dördüncü sırada İspanya yer almaktadır. İtalya 46.1 milyon kişi tarafından ziyaret edilerek beşinci sırada bulunmaktadır. Türkiye 2010 yılına göre ir basamak daha ilerlemiş ve 2011 yılında 29.3 milyon kabul ederek altıncı sıraya yerleşmiştir. Yedinci sırada 29. 2 milyon kişi ile İngiltere, sekizinci sırada 28.4 milyon ziyaretçi ile Almanya yer almaktadır. Malezya ve Meksika'yı tercih eden turist sayıları da 2010 yılına göre 0,1 milyonluk artışlar ile yerlerini korumuşlar, dokuz ve onuncu sıralarda yer almışlardır.

Uluslararası alanda turist kabul eden ülkeleri ve ziyaretçi sayılarını inceledikten sonra dünyada turizm gelirlerini sıralayacak olursak;

Yıllar	Turizm Geliri*
1980	104.4
1990	270.2
1995	410.7
1998	451.4
2000	481.6

¹⁴ “Dünyada ve Türkiyede Turizm”, http://www.kalkinma.com.tr/data/file/raporlar/ESA/GA/2008-GA/Dunyada_ve_Turkiyede_Turizm.pdf (20.03.2017)

2002	488.2
2003	534.6
2004	634.7
2005	632.7
2006	735.2
2007	855.9
2008	944
2009	851
2010	928
2011	1**

(Kaynak: www2.unwto.org, 2012)

*Milyar Dolar

**Trilyon Dolar

Şekilde de görüldüğü üzere, dünya geneline bakıldığında 1980 yılında 104 milyar dolar olan uluslararası turizm geliri, 1990 yılında 270 milyar dolar 1995 yılında 410 milyar dolar 2000 yılında 481 milyar dolar 2005 yılında 632 milyar dolar ve 2010 yılında da 928 milyar dolara ulaşmıştır. 2011 yılına gelindiğinde de artış devam etmiş ve dünyada turizmden elde edilen gelir 1 trilyon dolar olmuştur. Dünya turizm gelirlerinde 31 yıllık süreçte 996 milyar dolar tutarında artış sağlanmıştır. Uluslararası turizm gelirlerinin her geçen yıl artmasının sebebini turizm talebini etkileyen faktörler içerisinde yer alan kişi başına düşen milli gelirin artışı, ücretli izin hakkının alınması, şehirleşme ve nüfus artışı gibi faktörlerle açıklamak mümkündür. Turizm ülkelerin ekonomileri için önemli bir sektördür. Turizm sektöründen elde edilen gelir ekonomik krizlerin aşılmasında da önemli rol oynamaktadır. ¹⁵

Son üç yılda dünya ülkelerinin uluslararası turizmden elde ettikleri gelir sıralamasını inceleyecek olursak;

¹⁵ “Gelişen Dünya’da Turizm Sektörünün Yeri”, <http://dergi.kmu.edu.tr/userfiles/file/aralik2013/15-24.pdf> (26.03.2017)

Uluslararası Turizm Gelirinin Ülkelere Dağılımı (2009-2011)

Uluslararası turizm gelirleri*			
Ülkeler	2009	2010	2011
Amerika	94.2	103.5	116,3
İspanya	53.2	52.5	59,9
Fransa	49.4	46.3	53,8
Çin	39.7	45.8	48,5
İtalya	40.2	38.8	43,0
Almanya	34.6	34.7	38,8
İngiltere	30.1	30.4	35,9
Avustralya	25.4	30.1	31,4
Hong Kong	16.4	23.0	27,2
Tayland	-	-	26,3
Türkiye	21.3	20.8	23,0

(Kaynak: www2.unwto.org, 2012)

A.B.D dünya sıralamasında, turist çeken ikinci ülke olmasına rağmen turizm geliri elde eden ülkeler sıralamasında ilk sırada yer almaktadır. 2009 yılında 94.2 milyar dolar olan turizm gelirini 2010 yılında 103.5 milyar dolara çıkartmıştır. Aynı şekilde turist sayısı bakımından dördüncü sırada yer almasına ve 2009 yılına oranla 0.7 milyar dolar daha az turizm geliri elde etmiş olmasına rağmen İspanya turizm geliri sıralamasında dünyada ikinci ülke konumundadır. Turist sayısını ele aldığımızda ilk sırada yer alan Fransa ise dünyada turizm geliri elde eden üçüncü ülkedir 2009 yılında 49.4 milyar dolar olan turizm geliri 2010 yılında 46.3 milyar dolara düşmüştür.

Çin tıpkı gelen turist sayısında yaşadığı artış gibi elde ettiği turizm gelirinde de artış yaşamıştır ve 2009 yılında 39.7 milyar dolar olan turizm geliri 2010 yılında 45.8 milyar dolara ulaşmıştır. İtalya ise hem turist çeken ülke sıralamasında beşinci sırada yer almış hem de turizm geliri elde etmesi bakımından geliri 1.4 milyar dolar düşmüş olmasına rağmen beşinci sırada yer almıştır. Altıncı sırada 2009 yılında 34.6 milyar dolar turizm geliri elde etmiş ve bu gelirini 2010 yılında 0,1 milyar dolar arttırmış olan Almanya

yer almaktadır. İngiltere ise turizm gelirini bir önceki yıla göre 0.3 milyar dolar arttırarak 30.4 milyar dolar elde etmiş ve dünya sıralamasında yedinci sırada yer almıştır. Avustralya elde ettiği turist sayısı bakımından dünya sıralamasında yer almazken turizm geliri elde eden ilk on ülke arasında 30.1 milyar dolarlık gelir ile sekizinci sırada yer almaktadır. Yine Hong Kong da dünya sıralamasında turist sayısı bakımından sıralamada yer almamasına rağmen 23 milyar dolar turizm geliri elde ederek dokuzuncu ülke olmuştur. Turist sayısı bakımından yedinci sırada yer alan ülkemizin elde ettiği turizm geliri 2009 yılına göre 0.5 milyar dolarlık bir düşüş yaşamış ve onuncu sırada yer almıştır.

2011 yılı ayrıca incelendiğinde ise, ABD'nin 2009 ve 2010 yıllarında olduğu gibi en çok turizm geliri elde eden ülke olduğu görülmektedir. ABD'nin 2011 yılında, bir önceki yıla oranla, 13 milyar dolarlık artışla 116 milyar dolara ulaştığı, İspanya'nın 7 milyar dolarlık artışla 60 milyar dolara, Fransa'nın 7 milyar dolarlık artışla 54 milyar dolara ulaştığı görülmektedir. 2009 ve 2010 yıllarında dünyada turist çeken ilk on ülke sıralamasına giremeyen Tayland'ın, 2011 yılında onuncu sırada yer aldığı görülmektedir. Çin'in Hong Kong şehrinin ise 5 milyar dolarlık artışla 27 milyar dolara ve Türkiye'nin de 3 milyar dolarlık artışla 23 milyar dolara ulaştırdığını görüyoruz. Ancak Türkiye, 2009 ve 2010 yıllarında dünya turizm geliri elde eden ülke sıralamasında onuncu sırada yer alırken 2011 yılında bir basamak gerileyerek on birinci ülke olmuştur.¹⁶

¹⁶“Dünyada ve Türkiyede Turizm”, http://bakkaetkinlik.org/upload/etkinlik_dosya/fatih-gonul-sunum_1.pdf (29.03.2017)

2. ORTA ASYA TURK CUMHURİYETLERİNDE TURİZMİN GELİŞİMİ VE SORUNLARI

2.1. KAZAKİSTANDA TURİZM

2.1.1. Kazakistan Turizminin Tarihi ve Oluşumu

Yetmiş yıl boyunca SSCB içerisinde olan Kazakistan'ın siyasi, ekonomi ve sosyal gelişimi, tarihi SSCB ile bağlıdır. Bu dönemi kapsayan Kazakistan turizminin gelişmesi, SSCB politikasının ayrılmaz bir parçası olduğundan, 70 yılı içeren bu dönem sosyalizm dönemi olarak adlandırılmaktadır. Bu dönemde Kazakistan turizminin tarihi geçmişi konusu incelendiğinde turistik değerler ile turistik faktörler arasında bağlantı saptanmayan bilgiler kullanılmaktadır. Oysa araştırmanın tarihibilimsel prensiplerine göre Kazakistan'ın tüm tarihi kaynakları genelleştirilmeli ve analiz edilmelidir. Çünkü bunların sonucu olan turistik gelişimler ile olaylar bu kaynaklara dayanılarak betimlenmekte ve ortaya çıkartılmaktadır.

Özellikle 1919-20 y.y. arasında Kazakistan'da faaliyet gösteren Rus Coğrafi Kurumu ile Kazakistan'da bulunan müzeler ve Türkistan topraklarında yer alan arkeolojik yapılarının Kazakistan turizmine olan katkıları belirsiz kalmaktadır. Ayrıca, dergiler, rehber kitapçıklar ve özellikle eserler, bilimsel seyahatlerden toplanmış olan araştırmalar bilimsel olarak kullanılmamaktadır. Bununla birlikte 1918-1940 yıllarında faaliyet gösteren Kazakistan'ın turistik organizasyonlarını gerçekleştiren gezi istasyonları, bölge etnografyası merkez bürosu, turizm bürosu, Sovyetler Birliği Mesleki Merkez Meclisi (SBMMM), devlete ait uluslararası turizm şirketi “İnturist”, Proletar turizmi kurumu, Turizm ve Seyahat Yönetimi gibi turizm koordinatörleriyle yapmış olan işbirliği konusunda hiç bir bilgi verilmemektedir.¹⁷

¹⁷ “Kazakistan Ülke Raporu”, <http://www.birlesmismarkalar.org.tr/image/UF/file/hedefulke-raporlari/Kazakistan.pdf> (10.04.2017)

Sadece 1921 yılında Petrograd şehrinde ilk olarak yukarıda adı geçen birliklerin ve organizasyonların metodolojik, reklam ve bilgilendirme üzerinde olan çalışmaları “İlk gezi konferansı” adı altında incelenmiştir. 1930-1931 yıllında “Abhaziya” ve “Ukrayna” gemileriyle düzenlenen Avrupa turlarına ait birkaç kitap ve film değerlendirilmiştir. Ancak bu kaynaklarda da Kazakistanlıların seyahate katılımı konusunda bilgi bulunmamaktadır. Oysa Kazakistan topraklarından geçmekte olan Trans – Sibirya demiryolu o dönemin en önemli unsurlarından olmuştur. 1891 yılında gelişmemiş bölgelere yönelik kalkındırma politikası temelinde Trans-Sibirya demiryolu inşa edilmiştir. Söz edilen demiryolu çok büyük bir sermayeyle, çok güç doğa koşullarında, yetersiz ekipman ve çok büyük bir işgücüyle inşa edilmiştir. Trans – Sibirya demiryolu eski zamanlarda buzullar altında kalmış ve zor ulaşılan bir bölge olan Sibirya’ya kadar ulaşmaktadır. Eski demir yollarından olan Orunbor (Orenburg) - Taşkent demir yolu Kazakistan topraklarından geçmekte olup, daha çok yük taşımacılığında kullanılmıştır. Türkistan-Sibirya (Turk-Sib) Demiryolunun: başlıca istasyonları, Rusya’da Barnaul, Kazakistan’da Semey, Almatı, Taraz, Çimkent’tir. Türkistan ile Rusya, Sibirya arasında ekonomik bağlantılar için bu yol kullanılmaktaydı. Novosibirsk buğdayının, Semey’in buğday ve et ürünlerinin Volga batısına bu şekilde aktarımı yapılabiliyordu. Dostluk demir yolu adındaki demir yolu vasıtasıyla Doğu Türkistan’a gidiliyordu.¹⁸

12 yıl boyunca inşa edilen ve uzunluğu 7.500 km olan demiryolu üzerinde turizm açısından değerli kaynaklar bulunmaktadır. Yol bir çok büyük Sibirya nehrini geçmekte, bir çok gölle karşılaşmakta ve bataklık, sürekli buz tutmuş topraklardan geçmektedir. Ayrıca tarihi ve kültürel zenginliklerle dolu, 13. yüzyıla kadar çarlığın merkezi, 14. yüzyılda Büyük Moskova çarlığının merkezi, 15. yüzyılın ikinci yarısından beri Birleşmiş Rus Milletinin başkenti – Moskova, Rusya’nın en eski ve ikinci büyük şehri – Yaroslavl, çamur kaplıcalarıyla ünlü olan - Kirov, Avrupa ile Asya’nın kesiştiği yerde bulunan ve 5 denize (Hazar

¹⁸ Koray Ali KONCA, Kazakistan Ülke Raporu, Ankara, 2012

denizi, Azov denizi, Karadeniz, Baltık denizi ve Akdeniz) çıkışı olan - Perm, önemli bir endüstri şehri, hem ulaşımın göbeği hem de büyük bir tarihi ilgi merkezi olan - Yekaterinburg, tundra ormanlarıyla kaplı ve step alanlarına uzanan - Omsk, çam ormanların arasında Ob ırmağının kıyısında bulunan ve ekolojisi ile ünlü olan - Novosibirsk gibi vb. şehirlerden geçmektedir. Kazakistan topraklarında ise doğal ve kültürel zenginliklerle dolu Semey, dini turizm merkezi olan Türkistan – Çimkent, Taraz ve ülkenin kültür merkezi Almatı şehirlerinden geçmektedir. Dolayısıyla Kazakistan’ın uluslararası turizm gelişiminde İpek Yolu ile birlikte Trans-Sibirya demiryolu da büyük önem arz etmektedir. Ve bu demir yolu şanı ile ancak Türkiye’nin dünyaca meşur olan Doğu ekspres treni ve demir yolu kıyaslanabilir.

Eski ve orta çağlarda Çin’den Akdeniz ülkelerine doğru Avrasya’ya geçen kervan yollarının sistemi ve bu yollar üstünde halklar ve memleketler arası ticari ve kültür ilişkileri oluşturup geliştirmiş olan İpek yoludur. Araştırmalara göre Çin, Hindistan ve İran’da üretilen ve satılan ipek ticareti ve kültür alışverişlerinin merkezi olan bu yolların “İpek Yolu” adı taşımasına neden olmuştur. İpek Yolu Avrasya’da bulunan farklı ülkelerin, kültürlerin, halkların ve uygarlıkların barış içinde yan yana yaşamasının ilk modelidir. Bu yol üzerinde Avrupa ve Güney- Doğu Asya arasında yıllardır devam eden ticari ve kültürel alışveriş yolları oluşmuştu. Benzeri bulunmayan İpek Yolu’nun tarihi, ekonomik, kültürel ve iletişim özelliklerini günümüzün siyasi-ekonomik ve turistik ilerleme yolu şeklinde kullanabilmek çağdaş uygarlığın borcudur.¹⁹

Turizm gelişimine ilgili bilgilerin araştırılmamış olması sebebiyle Kazakistan turizminin doğuşu resmi olarak 1900 yılında Dağcılar Birliğinin kuruluşuyla başlamaktadır. Çünkü bu kurumun oluşmasıyla ilk dağcılık gezileri ve onunla ilgili turistik aktiviteler kaydedilmiştir. Eski SSCB ülkelerinde turizmin tarihi 3 dönemden oluşmaktadır: 1-Rusya’da Seyahat İşletmeciliğinin

¹⁹ “Kazakistan Ülke Raporu”, <http://www.birlesmismarkalar.org.tr/image/UF/file/hedefulke-raporlari/Kazakistan.pdf> (10.04.2017)

oluşumu, 2 - Sovyet Seyahat İşletmeciliğinin oluşumu, 3 - Sosyalizmin filizlenmesi döneminde turizm⁵ . Çünkü Sovyet genel turizminin tarihinde Kazakistan'ın tarihi önemli bir pay oluşturmaktadır.

Yukarıdaki belirtilen 3 turizm dönemini günümüzdeki çağdaş Rus yazarları siyasi ve ekonomik faktörlere ve araştırmalara dayanarak tüm dünya ve Kazakistan turizmini kapsayan esas 4 turizm döneminin olduğuna karar vermişler. Halbuki 1930-1931 yıllarında, Avrupa'ya düzenlenen gemi gezileri Kazakistan turizminin zaten uluslararası düzeyde olduğunu göstermektedir. Ayrıca Kazakistan topraklarından geçen İpek Yolu üzerinde gerçekleştirilen turistik hareketler uluslararası turizm aktiviteleri olarak algılanmaktadır. Dolayısıyla önerilen dört aşamalı tarihi turistik dönem tüm dünya ve Kazakistan turizmi için daha uygun görülmektedir: 1. dönem - 19 y.y. kadar tarih öncesi; 2. dönem - 19-20 y.y. arası- Elit turizmi ve turizm alanında uzman şirketlerin oluşması; 3. dönem - 20 y.y başı- İkinci Dünya Savaşına kadar- sosyal turizmin oluşumu; 4. dönem ise - İkinci Dünya Savaşından sonra- günümüze kadar- kitlesel turizm ve turizm endüstrisinin turistik ürünleri üreten çeşitli dallar şeklinde sıralanmaktadır.²⁰ Arada Kazakistan turizminin tarihi bilgilere göre orta çağ turizminin 1. y.y.-dan önce düzenlenen İpek Yolu gezilerinde olan dini, sıhhi ve tedavi amaçlı geziler varsayımsal olarak gösterilmektedir. 1919-20 y.y. turizm ile ilgili kaynaklar kısaca anlatılan bölge etnografisi çalışmalarını içermektedir. Kaynaklara göre sunulan bilgilere dayalı olarak uluslararası turizmin başlangıcı 1956 yılı olarak belirlenmiştir. İlk rehber kitapçığının baskısı 1932 yılı olarak belirtilmiştir. Almatı- Issık Göl destinasyonunda ilk yaya olarak gerçekleştirilmiş olan gezi ise 1929 tarihli olarak belirtilmektedir.²¹

²⁰ http://mtad.humanity.ankara.edu.tr/I1_Kasim2004/03_CTAD_I-1_GBoranbayeva.pdf (07.05.2017)

²¹ Abdulvahap KARA, “Avrasyanın Yükselen Yıldızı Kazakistan”, İstanbul Ticaret Odası Yayınları, İstanbul, 2011, s. 166-173

2.1.2. Kazakistan’da Turizmin Gelişim Problemleri

Sosyal, ekonomi ve kültürel bunalımdan dolayı turizm gelişiminin sosyoekonomik şartları değişim göstermiştir. Tüm sosyo - ekonomik faktörlerin etkisi altında bulunan farklı ülkelerin, bölgelerin ve ekonomi alanlarının karşılıklı bağlantıları, alanlar arası iş bölümü değişmiştir. Turizmin ekonomik alt yapısını oluşturan hayati etkinliğin maddi şartları da değişmiştir. Bu ekonomik faktör ciddi bir şekilde birçok sosyal grupların turizme katılmasını engelledi. Bilgilendirme, eğitim, sağlık, şehirleşme faaliyetleri ve halkın yaşam tarzı değişmiştir. Bununla birlikte turizm ve seyahat sistemi ve onun yönetimi ve perspektifleri değişim göstermiştir. ²²

Meydana gelen bu değişimler yeni kurulmakta olan Kazakistan Cumhuriyetinde turizm gelişmesi konusunda oluşan bir takım problemleri ortaya çıkarmıştır. Kazakistan’ın Batı Avrupa, Amerika, Afrika ve Asya’da bulunan turistik yerlerden uzaklığı turizm turlarına katılmasını engellemektedir. Ama asıl sorun Kazakistan’ın turistik tesislerine yapılan yatırımlar mekanizmasındadır. Çünkü yerel bütçelerin turizm inşaatını gerçekleştirmeye ve onarım çalışmalarını karşılamaya imkanları yoktur. Özel turizm işletmeleri ise bu işi finansal görevi olarak görmemektedir. Oysa turizm alanında finansal-istikrarlı şirketlerin gelişimi turizm alt yapısının hızlı oluşumunu sağlayabilmektedir. 2003 yılında sunulan ve planlanan yatırım bedeli 266 milyon dolardı. Fakat Almatı kenarında kayak merkezinin inşaatı 1.5 milyar doları gerektirmiştir. 2000 yılında turizm için bölünen yatırım hacmi 12.2 milyon olmuştur. Dolayısıyla yatırımlar gelecekte tesislerin yatırım yapan tarafından yönetilmesi şartıyla gerçekleştirilecektir.²³ 2001- 2002 yıllarında turizmden gelen gelir 433.5 milyon doları bulmuştur. Fakat turizm gelişimi için ayrılan bütçe yıllık bütçenin %7-8 hacmindedir. Ayrıca, 2002 yılında turizmde

²² Anara ADENOVA, “Uluslararası Turizm Fuarlarının Kazakistan Turizmine Etkileri”, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2013, s 95-99

²³ “Kazakistan’da Turizmin Gelişmesini Etkileyen Faktörlerin Analizi”, <https://www.avekon.org/papers/540.pdf> (06.06.2017)

reklam ve promosyon faaliyetleri için devlet tarafından bölünen para 32 milyon dolar olmuştur. Oysa İspanya’da bu faaliyetler için devlet 70 milyon dolar hacminde bütçe ayırmaktadır. Medya, haber ajansları, yabancı konsolosluk görevlilerinin ve turistik yayın yazarlarının yorumlarına göre Kazakistan’da yabancı turist sayısının azalması turizme yönelik konstrüktifli devlet politikasının ve turizmi koordine edecek etkili devlet organının olmaması, ekonomik bunalım bahanesiyle turizme ciddi yatırımların yapılmaması gibi sebeplerden dolayı olmaktadır. Ayrıca vize işlemlerinde yaşanan sıkıntılar yabancı turist girişimini oldukça duraklatmaktadır. Örneğin, Kazakistan ve yabancı turistleri arasında popüler olan Yile Alatau’ından Issık gölüne yaya geçiş seyahatinde Kırgızistan Cumhuriyetine hudut giriş problemleri yaşanmaktadır. Aslında bu tür geziler önceden belirlenmiş olsaydı giriş sorunları yönetim vasıtasıyla çözülebilirdi. Özellikle giriş vizesinin maliyetinin yüksekliği gelen turist sayısını da etkilemektedir. Örneğin, Hindistan’ın vize fiyatını otuz dollara çıkartması gelen turistler sayısının %25 oranında inmesine neden olmuştur. Vize fiyatını kırk dolar yapan Macaristan gelen turistlerinin büyük bir kısmın kaybetmiştir. Birçok otelin inşaatına büyük yatırımlar yapan Türkmenistan vize fiyatını beşyüz dolar olarak belirleyip günümüzde turist sıkıntısı yaşamaktadır. Rusya’da ise Sant - Petersburg belediyesi bu şeklli turizm açıklarını kendi bütçesinden kapatacağını belirtmiştir. Bu tarz problemleri yaşamamak için 2001 yılında Kazakistan vize tahsisini otuz dollara indirmiştir.

²⁴ Önemli problemlerin biri taşımacılık sektöründedir. Taşımacılık sektörünün birçok yönünde farklı taşıt türleri arasında koordinasyonun yokluğu yaşanmaktadır. Çünkü Orta Asya ülkelerine yabancı taşıt geçişi farklı bedellerde belirlemiştir. Bu arada Çin hiç bir yabancı taşıtın kendi topraklarından geçmesine izin vermemektedir. Tacikistan ve Çin Cumhuriyetlerinde otomobil için uygun görülebilir ağırlık 8 ton, Kazakistan’da 10 tondur. Ayrıca Çin ve

²⁴ “Kazakistan Ülke Raporu”, http://atam.gov.tr/wp-content/upload/Kazakistan_Ulke_Raporu_2013-4.pdf (06.06.2017)

başka Orta Asya ülkelerinde demir yol hatının genişliği farklı olmaktadır. Bununla birlikte oto ve demir yollarının sınır geçitlerinde tek bir bütün kontrol sistemi olmamaktadır. Gümrükler modern teknik kontrol araçlarıyla donatılmamış olduğundan dolayı turistler sınırın iki tarafında da birkaç tane kontrol işlemlerinden geçmektedir. Bu zaman kaybı ve zorluluklara yol açmaktadır. Tüm İpek Yolu çevresinde gümrük, turizm, taşımacılık, ticaret ve kültür örgütleri konusunda resmi bilgi almak, vize ve para havale işlemlerinde gerilemeler görülmektedir.

Turizm ve spor ajansının yönetimine göre turizm alt yapısı kritik noktaya gelmiştir. Kullanımda olan oteller ile dinlenme tesisleri 1950- 1960 yıllarında kurulmuş ve günümüzde turizm tesislerinin %80 ise eskimiş durumdadır. Dolayısıyla yeni, orta maliyetli, 3 ve 4 yıldızlı otellere ihtiyaç duyulmaktadır. Bu tesislerin kuruluşu iç ve dış turizmin gelişimini, istihdamı ve ülkeye döviz girişini sağlayacaktır. Turizm alt yapısını geliştirme çalışmasına yönelik hiç kullanılmayan sosyal tesisleri turizm şirketlerine uzun vadeli kiraya vermek planlanmaktadır. Dolayısıyla şirketler tesislerin bakım ve onarım işlemlerinden sorumlu olacaklardır.²⁵

Doğal hammaddeler rezervine göre turizm kaynakları daha tutumlu ve tükenmezdir. Kazakistan kayak turizmine elverişli dağlara, eko turizm için uygun alanlara ve sağlık turizmi için 60 milyon m² çamur kaplıcaları için uygun yerlere sahiptir. Dinlenme, spor ve doğa perspektifli Güney Kazakistan direk turizmin ilgi alanına girmektedir. Özellikle Almatı, Şımkent, Taraz şehirleri Orta Asya ülkeleri arası turlara uyum sağlamaktadır. Kazakistan, Kırgızistan ve Özbekistan sınırlarında 73 000 hektar büyüklüğünde “Aksu Jabaglı” milli ormanı, UNESCO ve önemli dünya doğal rezervleri listesinde yer alan neolitik çağının kaya resimleri bulunmaktadır. Burada spor turizmi, dağcılık, bölge etnografisi, dağ gezilerine imkan sağlayan Jongar Alatau, Tyan-Şan, Yile Alatau

²⁵“Kazakistan Ülke Raporu”, <http://www.birlesmismarkalar.org.tr/image/UF/file/hedefulke-raporlari/Kazakistan.pdf> (10.04.2017)

dağları bulunmaktadır. Almatı bölgesinin doğusunda Çarın kanyonu, esrarengiz dışbudak koruluğu ve buz devrinden kalan Şınturgan akçamları vardır. Şehirden 182 km uzaklıkta ise doğanın sesli eseri “Şarkıcı kum tepeleri” bulunmaktadır. Fakat tüm bu kaynaklar yeterince kullanılmamaktadır. Bir yandan bu yerleri işletebilecek finansman kaynağının bir yandan da alt yapı, şirket ve uzmanların olmamasından kaynaklanmaktadır. 1990 yılında turizmde uzman yetiştirme programı gerçekleştirilmiştir. 2001 yılında 18 üniversitede turizm disiplinleri verilmektedir. Örneğin, “Turan” üniversitesinde ekonomi ağırlıklı, Almatı Memlekettik Abai Üniversitesinde pedagoji ağırlıklı ve Ali-Farabi Kazak Milli Üniversitesinde coğrafi ağırlıklı turizm bölümleri bulunmaktadır. Fakat turizm ve spor ajansı yönetmenliğine göre personel ve kadro meselesi açık kalmaktadır. Çünkü çoğunlukla bahsedilen üniversitelerin mezunları turizm işletmesini sadece teori olarak öğrenmektedir. Dolayısıyla eğitim yöntemlerinin yeniden incelenmesine ihtiyaç duyulmaktadır. Eğitimli uzmanlar yeni turizm bilimini oluşturacaklardır. Ve turizmde olan sorunların ekonomi, coğrafi ya da meddisin – TIP açısından değil turizm teorisi ve turizm işletmeciliği açısından aydınlatılmasını sağlayacaklardır. Fakat günümüzde hala bilimsel kaynaklarda turizm konusunda SSCB zamanında çoğunlukla Rusya’da bulunan dinlenme yerlerinden bahsedilmektedir. Kazakistan topraklarında olan turizm hareketlerinden ise söz edilmemektedir. Bu turizm bibliyografisinin eksikliğini göstermektedir. Ayrıca, istatistik ajansının ifadesi boyunca bazı sorumlu kurumlar eksik bilgileri vermektedir, hatta bazı durumlarda istatistik üzerinde hiç bir veri vermemektedir.²⁶

Başka sorun ise gelen turist sayısında olan eksikliklerdir. Kayıt işlemleri turizm amacı ile düzenli bir şekilde belirlenmemektedir. Turistik amacın belirlenmesi paket turunu hazırlama aşamasında yer alması mantıklı olmaktadır. İstatistik verilerin doğru ve sağlam olması çok önemlidir. İstatistik verilerin incelenmesi geleceğe yönelik stratejilerin yapılmasını, çalışmanın

²⁶ [http://www.academia.edu/316907/Kazakistanda Tarihi Canland%C4%B1ran ve Milli.pdf](http://www.academia.edu/316907/Kazakistanda_Tarihi_Canland%C4%B1ran_ve_Milli.pdf) (04.05.2017)

değerlendirilmesini, perspektifleri görmeyi, turistik ürün birleşenlerinin belirlenmesini, arz ve talep tahminini ve yüksek kaliteli, yeni turistik ürün öğretimini sağlayacaktır. Bu sorunu çözmek üzere 2002 yılında turizm ve spor ajansı ile istatistik ajansı “turizm alanında net ve açık istatistikleri sağlamak” konusunda seminer düzenlemiştir.

Turistik ürünü dünya pazarına sunmak Kazakistan turizminde olan sıradaki problemlerden biridir. Çünkü geçmişte bu sektörün ekonomik önemi hükümet düzeyinde ele alınmamıştır. Bu nedenle turizmle ilgili yapılandırma yeni başlamaktadır. Dolayısıyla turistik ürünü dünya pazarına sunabilmek için ülkenin turizm potansiyeli dünya pazarında tam olarak tanıtılmalıdır.²⁷

2.1.3. Kazakistan Turizminin Potansiyeli

Kazakistan’da turizmin gelişim problemi bölümünde incelenen eksikliklerin düzeltilmesi ülkede var olan turizm potansiyelini yükseltecektir. Örneğin, son yıllarda ülke ekonomisinde olan ilerlemeler turizm tesislerinin yenileme işlemlerinde bulunmasına sebep olmaktadır. Kazakistan’la sınırlı olan ve Türk kökenli ülkeler arasında vize işlemlerinin kolaylaştırılması turizm için büyük bir potansiyeli yaratmaktadır. Bununla birlikte Kazakistan doğal, coğrafi ve kültürel kaynaklarıyla önemli bir turizm potansiyelini arz etmektedir. Turistik açıdan Kazakistan %40 çöl, %23 bozkır, %20 kır, %7 ormanlı ve %10 dağlı alanlara sahiptir. Bu doğal kaynaklar eko turizm ve ekstrim turizm potansiyelini yaratmaktadır. Kazakistan’ın kuru iklimi sağlık ve eko turizm gibi turizm türlerinin geliştirilmesi için uygundur. Güney Kazakistan’ın dağlı ve ormanlı alanları günümüzde gelişmekte olan kış turizm için potansiyel yerdir. Ülke topraklarında bulunan turistik kaynakların yarattığı potansiyel temelinde Kazakistan’da perspektifli turizm türleri ortaya çıkmaktadır.²⁸

Turistik talebin yoğunlaşması turist akımının yeni yönlerin

²⁷ Gelişen Kazakistan Ekonomisinde Turizm Faaliyetleri
<http://ekoavrasya.net/duyuru.aspx?did=65&pid=10&langtr> (07.05.2017)

²⁸ “Kazakistan’da Turizmin Gelişmesini Etkileyen Faktörlerin Analizi” <https://www.avekon.org/papers/540.pdf> (06.05.2017)

oluşturmaktadır. Günümüzde Türkistana dini turlar, Batı Kazakistan (Atırau, Aktau, Kızıl Orda) ve Almatı'ya iş turları, Almanya ve Çine “shop tur”lar, Almatı ve Astana'ya kongre turları, Özbekistan'dan Şimket'e ve Türkiye'ye eğlence turları, Almatı bölgesinde “Han- Tenri” kampına Japonya, Güney Korey, İran, Fransa ve Almanya ülkelerinden gelen turistler dağcılık, çöl bölgelerinde treking turları yapmaktadır. Turist akımının yoğunluğu karışık tur talebini oluşturacaktır. Örneğin, şehir – çöl – dağ, kongre – kayak yolu gibi alanlar dikkate alınmaktadır.²⁹

Geçmişte hem mal ticaretinde, hem de düşünce alışverişinde önemli rol oynayan ve bir kervan yolu olan İpek Yolunda doğuya altın, gümüş; batıya ipek gönderilmiştir. Mallar aracılar arasında aktarma yoluyla taşındığından, bu ticaret yolu üzerinde ticaret ve kültür alışverişinin sağladığı cazibe merkezleri oluşmuştur. Bu doğrultuda İpek Yolu üzerinde bulunan tüm ülkeler bu eski tarihi yolun tanıtımını yapmak için Dünya Turizm Örgütü ve UNESCO ile birlikte çalışmaktadır. İpek Yolu projesine katılan 24 ülke alt yapı, kolay erişim, ülke içi ulaşım, insan kaynaklarının gelişimi, işletmecilik gibi konularda gerçekleştirecekleri faaliyetler turizm endüstrisinde önemli bir başarı elde edecekleri bilincindedirler. Bu faaliyetlerin işleme geçmesi dünya turizmi pazarında Asya'nın, Asya turizmi pazarında ise Kazakistan turizminin yerini belirleyecektir. Dünya Turizm Örgütü verilerine göre 1990 yılında ilk defa iki tane Asya ülkesi Çin ve Malasya en çok turist karşılayan ülkeler listesini tamamlamıştır. 2000 yılında bu listeye Rusya Federasyonu eklenmiştir. Çin ve Rusya arasında bulunan Kazakistan ise yeni turistik akım için ortak turizm alanını oluşturmaktadır.³⁰

Yukarıda bahsettiğimiz alternatif turizm türlerinin dışında geleceğe yönelik planlarda eğlence turizmine dayanan turizm bölgelerine önem verilmektedir. Japonya, Fransa, ABD'de ve başka ülkelerde bulunan “Disney

²⁹ Aiman ABLAYEVA, “Kazakistan Turizminde İpek Yolu'nun Yeri Ve Önemi”, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2013, s. 55-62

³⁰ “Kazakistan Ülke Raporu”, <http://www.ito.org.tr/Dokumn/Ulke/Kazakistan.pdf> (04.05.2017)

Land” eğlence merkezi yıllık 1 milyona yakın turist karşılamaktadır. Özellikle ABD’de “Disney Land” eğlence merkezine uluslararası turist akımının %10 gelmektedir. Bu merkezlerin küçültülmüş örnekleri BDT ülkelerinin en büyük barajı olan Kapşagay’da, Kazakistan başkenti Astana’da kurulmakta olan aqua parklardır. Fakat Kazakistan’ın kültür ve dinlenme parklarının modernleştirilmesi batı örneklerin tekrarı şeklinde yapılmamalıdır. Kazakistan’ın turizm merkezlerinin etnografileşmesi önemlidir. Bilim, kültür ve folklor alanlarındaki başarılarının turizm faaliyetlerine yansması Kazakistan turizminde Amerikalılaştırma prosesini engelleyecektir. Ayrıca çöl yerlerinde bulunan bölgelerin kayıp olan değerli tarihi - kültürel eserlerin koleksyonu yerini alabilmektedir. Bu unsurları dikkate alarak Kazakistan kendine has turizm eylemlerini yaratabilecek potansiyele sahip olduğunun altını çizmek gerekir. Turizm alanında sadece Kazakistan’a has turistik kaynakların önemsenmesi gelecekte turistik ürünün markalaştırılmasını sağlayacaktır. Turistik ürün markalaşmasının sağlanması uluslararası pazarlarda turist sayısı ve turizm geliri bakımından ilk sıralarda yer alınmasına ve turizm sektörünün ülke ekonomisinde öneminin hızla artmasına sebep olacaktır. Bu bakımdan turistik ürün markalaşmasının sağlanması modern işletmeciliğin gelişerek iktisadi kalkınmaya da katkıda bulunacaktır. ³¹Zengin doğal güzelliklere ve kültür mirasına sahip Kazakistan bağımsızlığını kazandıktan sonra turizme önem vermeye başlamıştır. 2002 yılında devlet tarafından belirlenen “turizm şirketlerinin yasal faaliyeti” kararına göre günümüzde Kazakistan’da toplam 617 seyahat acentesi faaliyet göstermektedir. Onun 454’i Almatı’da bulunmaktadır. Kazakistan şirketleri dünyanın 80 ülkesiyle işbirliği yapmakta ve değişik turlar hazırlamaktadır. Uluslararası ve iç turizminin geleceği bir birine bağlıdır. İç ve dış turizm arasındaki dengeyi sağlayarak turizm alt yapısının ve ona bağlı ekonomi alanlarının gelişmesi için daha büyük bir bütçeye sahip olabiliriz.

³¹ “Kazakistan’da Turizmin Gelişmesini Etkileyen Faktörlerin Analizi”, <https://www.avekon.org/papers/540.pdf> (06.05.2017)

Uzmanların araştırmalarına göre yıllık 100 - 150 milyon ton petrol çıkarımında 2010 yılından itibaren petrol rezervi 30 - 35 yıla ancak yetecektir. Buna rağmen petrol alanına yapılan yatırım 2 milyar dolar rakamındadır. Oysa Kazakistan'ın petrol ihtiyacı 20 - 30 milyon tondur. Son yıllarda petrol pazarında oluşan fiyatlara ve Dünya Ticaret  rg t  verilerine göre 10 ton petrolün satış fiyatı bir yabancı turistten elde edilen gelire eşittir. Dolayısıyla Kazakistan doğal turizm kaynakların ön plana çıkartarak mevcut olan turizm potansiyelin göstermelidir.³²

2.2. ÖZBEKİSTANDA TURİZM

2.2.1. Özbekistan'a Genel Bir Bakış

a) Coğrafiyası

Özbekistan'ın toplam y z l c m  447 bin km² olup, başkenti Taşkent'tir. Afganistan (137 km), Kazakistan (2.203 km), Kırgızistan (1.099 km), Tacikistan (1.161 km), Türkmenistan (1.621 km) ve Aral Gölü (420 km) ile sınırdadır. Kara sınırlarının toplam uzunluğu 6.221 km'dir.

Özbekistan, ülkenin güney kısmını oluşturan dört bölgeden ibarettir ki bunlar çok zengin ve verimli toprakları olan Taşkent ovası, Semerkand ve Buhara Ovaları ve aynı zamanda yarı çöl bölgesi olan Amu Derya ovasının kuzeyidir. Ülkenin yaklaşık %80'i ovadır ve ayrıca Tanrı Dağlarından kuzeyde Hisar ve ülkenin güneyindeki Altay Dağlarına kadar uzanan yüzlerce kilometre uzunluğunda dağlar vardır. K   kl  ve büyüklü 600 nehir vardır ve bunların içerisinde en önemlileri Amu Derya ve Sir Derya'dır.

Ülkede sert bir karasal iklim hakim olup gece ve gündüz, yaz ve kış sert ısı değişiklikleri vardır.² Havadaki nem oranı düşüktür. Gün uzunluğu yazın 15 saat kışın ise 9 saatten az değildir. Kış mevsimi Özbekistan'ın kuzey kesimlerinde 5 ay, vadilerde ise 1.5 veya 2 ay kadar sürer. En soğuk ay ocak ayıdır ve bu zamanda kuzeyde sıcaklık -8 ve daha altına düşebilir. Genelde en

³² http://iibfdergi.karatekin.edu.tr/Makaleler/1306101307_193-202%20-%20Kitap%20Tan%C4%B1t%C4%1m%C4%B1%201.pdf (19.04.2017)

sıcak ay temmuzdur. Düzlık alanlar veya platoların bulunduğu bölgelerde ortalama sıcaklık bu aylarda 25-30 derecedir. Güneyde ise bu sıcaklık 31-32 dereceye kadar ulaşır. Ülkenin çoğu yerinde yıllık yağış 200-300 mm'yi geçmez. Özbekistan'daki çevre kirliliği Aral Gölü'nün kurumasının, kimyasal gübre ve ilaçlamanın aşırı kullanımının yol açtığı toprağın zehirlenmesi, tuzlanması ve verimliliğini kaybetmesi şeklinde görölmektedir. Fabrikaların ve kimyasal gübre ve ilaçların aşırı kullanımının yol açtığı su kirliliği de ülkenin karşı karşıya kaldığı en büyük çevre sorunlarındandır.³³

b) Siyasi Yapısı

Özbekistan'da “Başkanlık Sistemi” uygulanmaktadır. Devlet Başkanı, Özbekistan Silahlı Kuvvetleri'nin de başıdır ve gerekli gördüğü durumlarda Ali Meclis'e danışmadan olağanüstü hal veya savaş ilan edebilir. Ayrıca başbakanı, bakanlar kurulunu, 3 büyük mahkemenin, diğer mahkemelerin hakimlerini ve vilayetlerin yöneticilerini atama yetkisine sahiptir. Gerekli görmesi halinde parlamentoyu feshetme yetkisine de sahiptir. Ali Meclis 250 üyeye sahip olup, ülkedeki en büyük meclistir. Üyelerinin üçte biri direk olarak seçilmekte, kalan üçte ikisi ise yerel meclisler tarafından atanmaktadır. 25 yaşını bitiren her Özbek vatandaşı milletvekilli seçilme hakkına sahiptir.³⁴

c) Ekonomisi

SSCB döneminde Özbekistan'da endüstrinin çoğunlukla tarıma bağılı olduğu görülür. Özellikle, SSCB öncesinde tüm işlenmiş arazi pamuk yetiştirme için ayrılmıştı. Tarıma dayalı bir endüstrinin gelişmesi için Özbekistan zorlanmıştı. Ülkede kurulan fabrikaların önemli bir bölümü, traktör, tarım makineleri, pamuk makineleri, motor, doğalgaz ve petrol aletleri ile ilgiliydi. Bunun yanında Taşkent, Buhara ve Margelon'da yiyecek endüstrisi için

³³ “Özbekistan Ülke Raporu”, <http://www.ito.org.tr/itoyayin/0022712.pdf> (01.04.2017)

³⁴ “Özbekistan Turizmi”, <http://turizmgazetesi.com/news.aspx?id=69861>

fabrikalar inşa edildi. Bunlara ilaveten hayvan endüstrisi de gelişmekte ve yine bazı bölgelerde kimya endüstrisi de tesis edilmektedir. Bunun yanında, halı üretiminin oldukça geliştiğini de ilave etmek gerekir.

Özbekistan genel olarak kuraklıkların yoğun yaşandığı bir ülke olmakla birlikte, topraklarının yaklaşık %10'unu kapsayan nehir yataklarından oluşan alanlarında çok miktarda sulu tarım yapılmaktadır. Sovyetler Birliği zamanında birliğin en fakir ülkesi olan Özbekistan, şimdi dünyanın beşinci en büyük pamuk üreticisi ve ikinci en büyük pamuk ihracatçısıdır. Dünyanın en kaliteli altını (%99.99) bu ülkede üretilmektedir. Bu alanda dünyanın ilk 10 üreticisi arasındadır. Aynı şekilde doğalgaz kaynakları açısından da dünyadaki ilk 10 ülke arasındadır.

Ülkenin bağımsızlığından sonra ekonomik reformlara başlanmış olmasına rağmen bu yönde kararlı adımlar ancak 1994 yılından itibaren atılmıştır. Bu adımların sonucunda Özbek ekonomisinde iyileşme gözlenmiştir ve 1996 yılında nihayet ekonomik büyüme elde edilmiştir.

Orta Asya cumhuriyetleri arasında en sulu arazilerden birisi (40 bin km²'lik bir alan) Özbekistan'da bulunmaktadır. En iyi pamuk, Amu Derya, Siri derya, Karsi ve Tirmiz nehirlerinden gelen sularla beslenen arazilerde yetiştirilmektedir ve “Beyaz Altın” olarak adlandırılmaktadır.³⁵

2.2.2. Özbekistan'ın Turizm Potansiyeli

Tarihi Büyük İpek Yolu güzergâhında bulunan, Avrupa ile Asya'yı birbirine bağlayan Özbekistan; eski çağlardan kalan tarihi yapılarıyla, diğer kültürel özellikleriyle pek çok insanın dikkatini çekmektedir. Özbekistan'da Paleolit çağdan başlayarak, köle-devletler ve Büyük Makedon Krallığı zamanlarını da kapsayan, geçmiş tarihin farklı periyotlarından kalma eserler bulunmaktadır. Bunları sırasıyla Baktriya ve Kuşans Krallıkları da dahil

³⁵ “Özbekistan Ülke Raporu”, <http://www.naztic.org.tr/upload/yayinlar/%C3%96zbekistan.pdf> (01.05.2017)

olmak üzere çeşitli Arap hakimiyeti döneminden, Moğollar ve Timur zamanından kalma eserler ve son olarak Özbek dönemi eserleri takip eder. Çok sayıda efsane ve hikayelere sahip bir ülke olarak; çölleri, deve kervanları, etkileyici mozoleler (yapılar). Geçmişin mimari izlerini taşıyan yapılar, renkli materyaller (takı ve motifler) ve egzotik meyveler ülkesidir.

Özbekistan'da tarihin izlerini görebileceğiniz 4.000'den fazla tarihi ve kültürel eser bulunmaktadır. Dünyadaki pek çok insan; Semerkant, Buhara, Hive, Kokand, Şahrisabz gibi tarihi kentleri bilir. Amuderya (Ceyhun) nehrinin sağ tarafında Tuprak Kale, Berput Kalesi, Gildursun ve en eski tarihten kalan kale ve site-kentlerden biri olarak bilinen Kavat Kale yer almaktadır. Hive'nin hemen yakınında eski tarihi ve mimari görebilirsiniz. Bunların hepsi de birer açık hava müzesidir.

Orta Asya bölgesinin özellikle; İslam mimarisinin kervansaraylarıyla ve ortaçağa ait eserleriyle doğu şehirlerinin eşsiz görüntüsünü bugün de koruyan Asya'nın turistik merkezlerinden birine dönüşen tarihi şehirler, bugünkü Taşkent'in gelişmesine ve dünya çapında tanınmasına yardımcı olmuştur.³⁶

İslam Konferansı Örgütü'nün Kültür, Eğitim ve Bilim Araştırma Merkezi'nce (ISESCO) kabul edilen karara göre; 2007 yılında Taşkent 'İslam Kültürü Başkenti' diye ilan edilmesi, Özbekistan'ın İslam ve uluslararası uygarlığına olan katkısı dünya toplumu tarafınca benimsenmesinin göstergesidir. Özbekistan, dünya genelinde en fazla tarihi esere sahip olan ilk 10 ülke arasında yer almaktadır. Bunun dışında turistler Karakum ve Kızilkum sahrasında trekking, at üzerinde geziler, karla örtülü Tanrı Dağları'nın batısında kayak ve heliskiing yapabilmektedirler. Ayrıca dağcılık, milli ormanlar ve sağlık merkezleri de turistlerin ilgi alanıdır. Çok sayıda tarihi "bölge" itibarıyla hemen hemen dünyaca tanınan Mısır, Hindistan, Antik Yunan ve Roma ile eşdeğer sayılabilir. Bunda Çin'den başlayarak Hindistan ve Orta Asya ülkelerinden geçerek Avrupa'ya ulaşan tarihi "İpek Yolu"nun Özbekistan'dan da geçmesi

³⁶ "Özbekistanda Turizm", http://www.uzintour.com/tr/tourism_uzbekistan/ (05.05.2017)

etkili olmuştur. Mevcut kaynaklar, ekolojik turizmin gelişmesi için de elverişlidir. Büyük kentlerin yakınlarında geniş ve açık ekolojik bölgeler yer alır. Örneğin Taşkent'in 70 km doğusunda, Darkent yakınında ve "Taşkent Bölgesi"ndeki ekolojik alan, 1000-2.500 metrelik yükseklikte ve güzel bir tabiat bölgesidir. Bu bölgede ilk çağlardan kalan eserlerin yanısıra çok çeşitli hayvan ve bitki türleri bulunmaktadır.

Tursitik gezi dışında, dağa tırmanma faaliyetlerinin gerçekleştirilmesi de mümkün olmaktadır. Kış mevsimi süresince kayak için en uygun yerlerden biridir. Taşkent'e 80 km uzaklıkta bulunan Gazalkent'teki "Çimgan" adıyla bilinen bölge, Özbekistan'daki en güzel yerlerinden biridir. Burada gerektiğinde dünya çapında yarışmalar için de kullanılabilecek özel kayak alanları mevcuttur.

Özbekistan yeterince doğal tıbbi kaynağa sahiptir. Zengin mineraller içeren çeşitli türde tabii su kaynakları, değişik rahatsızlıkların tedavisinde geniş olarak kullanılmaktadır. Bunların ilk akla gelen kaynaklara örnek olarak Macesty, Eski Gül, Çaltuba, Naftusi'yi verebiliriz. Mineralli kaynaklar açısından Özbekistan, tanınmış Kafkas mineralli kaynak suları'ndan kesinlikle geride kalmaz. Meşhur "Çarvak" su kaynakları da buradadır. Cizzah vilayetinin merkezi Cizzah kentine 60 km uzaklıkta bulunan Fariz bölgesinde Noraton Dağı'nda tilki, kurt, ayı, tavşan, domuz, büyük kirpi gibi hayvanlar ve çeşitli kuş türleri bulunmaktadır. Bölge açık havada dinlenme gezileri ve avlanma için gerekli şartlara uygundur.³⁷ Turistlerin ilgisini çekecek tarihi bölgeler ve yapılar arasında çeşitli din alimlerine adanmış ya da onlar zamanından kalan dini yapılar ve türbeler de bulunmaktadır. Bunlardan bazıları; İmam Ad Darimi 789-869 (Semerkant-Taylak), İmam el Buhari 810-870 (Semerkant), İmam et Tirmizi 824-892 (Termiz), Ebu Mansur el Maturidi 893-944 (Semerkant), Ahmed Yesevi 1103-1208(Kazakistan-Türkistan), Bahauddin Nakşibendi 1318-

³⁷ Süleyman Merdanoğlu, "Özbekistan'ın Tarihi Ve Turistik Yerlerine Bakış"
http://www.altinmiras.com/?Syf=26&Syz=122823&/%C3%96ZBEK%C4%B0STAN%E2%80%99IN-TAR%C4%B0H%C4%B0-VE-TUR%C4%B0ST%C4%B0K-YERLER%C4%B0NE-BAKI%C5%9E--S%C3%BCleyman-MERDANO%C4%9ELU* (28.04.2017)

1389 (Buhara), Hoca Ubaydullah Ahrar-I Veli 1404-1490 (Semerkant)'dir.

Özbekistan Orta Asya'da turizm bakımından gelecek vaad eden ülkelerin başında gelmekte, Özbek Hükümeti turizmi döviz gelirleri açısından taşıdığı potansiyel nedeniyle ulusal önemde bir kalkınma alanı olarak benimsemektedir. Özbekistan'ın uluslararası temaslarının artmasına paralel olarak turizm sektöründeki yatırımlar önem kazanmaktadır. Zengin tarihi ve doğal güzellikleri olan Özbekistan'da otel ve tesis sıkıntısı, özellikle de kaliteli konaklama yeri sıkıntısı giderek azaldığı görülmekte, son yıllarda gelen turist sayısında artış gözlenmektedir.

Sektör önemli ölçüde bir devlet şirketi olan Uzbektourism'in tekelindedir. "Uzbektourism", Özbekistan Devlet Başkanı İ.Kerimov'nın özel emriyle 1992 yılının Haziran ayında genel turistik faaliyetlerle ilgilenen "Intourist", gençlik turizmi çalışmalarıyla ilgilenen "Sputnik" ve Sovyet zamanında kurulan diğer turizm amaçlı kuruluşların yerine kurulmuştur. Devlet turizm şirketi Uzbektourism turizmi teşvik etmek ve yasaların elverişli hale getirilmesini teşvik etmek suretiyle yabancı yatırımcıları çekmeye çalışmaktadır.³⁸

Bağımsızlıktan sonra Batı standartlarından uzak 35 otel ve kamp varken son yıllarda Taşkent, Semerkant, Buhara'da ve diğer şehirlerde Avrupa standartlarına göre yeni oteller yapılmış, böylece; Semerkant ve Buhara kentlerinde yabancı sermaye ortaklığında kurulan birinci sınıf oteller hizmete açılmıştır. Bu sektöre katkıda Türk işadamlarının da önemli payı vardır. 2004 yılında ülkenin Semerkant şehrinde Dünya Turizm Örgütü'nün Bölge Ofisi kurulurken, söz konusu bölge ofisi Büyük İpek Yolu ülkelerindeki ulusal seyyahlık kuruluşlarının faaliyetlerini de koordine etmektedir. 5 Ocak 1998 yılında "İpek Yolu Büyük Diyalog Yolu" etkinlikleri çerçevesinde Semerkant'ta UNESCO yardımlarıyla "Orta Asya Araştırmaları Merkezi" faaliyete geçmiştir. Bu merkezin hedefi, Orta Asya milletlerinin tarihini,

³⁸ "Özbekistan Turizmine Genel Bakış", <http://web.firat.edu.tr/sosyalbil/dergi/arsiv/cilt16/sayi2/43-442.pdf> (11.04.2017)

geleneklerini ve kültürlerini araştırmak, kitaplar hazırlayıp yayınlamak, bu doğrultuda seminerler ve konferanslar düzenlemektir. Merkeze, Özbekistan, Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan, Türkiye, İran, Pakistan, Güney Kore, Moğolistan ve Ermenistan üyedirler.

2010 yılında ülkeye gelen turist sayısı %7'ye yakın oranda artarak 1 milyona ulaşmıştır. Özbekistan'a gelen turistlerin %60'ı Avrupa Birliği (AB) ülkelerinden, %25'i Asya ve Amerika , %15'i de Rusya'nın ilk sırada yer aldığı Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) ülkelerinden gelmiştir.

2011 yılı sonu itibariyle, turistik amaçlı dahil çeşitli nedenlerle Türkiye'den Özbekistan'a 80.000 kadar kişi seyahat etmiştir. Özbekistan'dan da Türkiye gelen 70.000 kişidir. Özbek Hava Yolları(ÖHY) ile Türk Hava Yolları(THY) 'nin, şu anda İstanbul ile Taşkent arasında haftada karşılıklı beşer seferleri bulunuyor. Söz konusu hattaki sefer sayılarının az olması nedeniyle yolcular uzun süredir uçaklarda yer bulamama sorununu yaşıyordu.³⁹

ÖHY ve THY karşılı sefer sayısını 7'ye çıkardı. 25 Mart itibariyle yürürlüğe girecek yeni uygulamayla, uzun süredir İstanbul ile Taşkent hattında yaşanan yolcu yoğunluğuna büyük rahatlama getirmesi bekleniyor. ÖHY ve THY, Taşkent ile İstanbul arasında haftanın her günü sefer yapacak.

Günümüzde, yılda 2 milyon turist ağırlama kapasitesine sahip olan Özbekistan'ın, 2012' de turist sayısını %30 artırarak 1 milyon 300 bine çıkarmayı hedefliyor. Özbekistan'da hâlihazırda 260 otel, 700 dolayında da turistik acente bulunmaktadır. Öte yandan Özbekistan, turizmini canlandırma adına başkent Taşkent ile ülkenin tarihi kenti Semerkant arasında hızlı tren projesini Eylül 2011 de hayata geçirmiştir. Hızlı trenin faaliyete geçmesiyle birlikte 5 saat süren Taşkent-Semerkant hattı 2 buçuk saate inmiştir.⁴⁰

³⁹ Süleyman Merdanoğlu, “Özbekistan’ın Tarihi Ve Turistik Yerlerine Bakış”
http://www.altinmiras.com/?Syf=26&Syz=122823&/%C3%96ZBEK%C4%B0STAN%E2%80%99IN-TAR%C4%B0H%C4%B0-VE-TUR%C4%B0ST%C4%B0K-YERLER%C4%B0NE-BAKI%C5%9E--S%C3%BCleyman-MERDANO%C4%9ELU* (29.04.2017)

Uluslararası fuarlar da Özbekistan'ın turizm politikasında önemli bir yere sahiptir. Bu bağlamda 2-4 Kasım 2011 tarihleri arasında “Büyük İpek Yolunda Turizm” başlığı adı altında 17. Uluslararası Taşkent Turizm Fuarı gerçekleştirilmiştir. “Özbekturizm” Milli Şirketi tarafından organize edilen fuarda 36 ülkeden 500'e yakın yabancı turizm şirketi ve acente, 100 civarında yabancı gazeteci katılmıştır. Türkiye, ilk defa partner olarak yer aldığı bu fuara Çorum ve Ordu illerinin stantları ile katılmıştır. Ayrıca Kültür ve Turizm Bakanlığı bünyesindeki sanatçılar 2 gün boyunca fuar alanında sahne alarak Türk müziği ve halk oyunlarından çeşitli örnekler sunmuşlardır.

Özbekistan, bağımsızlığını kazanmasından itibaren turizm sektörünün geliştirilmesi yolunda önemli mesafe kat etmiş ve bu alanda ciddi bir prestij kazanmıştır. Güney Kore'nin Gyeongju kentinde düzenlenen Dünya Turizm Örgütü 19. toplantısında, Özbekistan'ın 2011-2015 yılları için örgütün İcra Kurulu üyeliğine seçildiği bildirildi. Özbekistan'ın örgütün İcra Kurulu üyeliğine seçilmesi, Büyük İpek Yolu'nu kapsayan geniş bir coğrafyada turizmin gelişmesine ve icra kurulunun çalışmalarına olumlu katkıda bulunacağını söylemek mümkündür.⁴¹

2.3. KIRGIZİSTANDA TURİZM

2.3.1. Kırgızistan'ın Turizm Potansiyeli

Turizm potansiyeli açısından Kırgızistan imkânlar ülkesi görünümündedir. Ülkede turizmin geliştirilmesi için doğal çekicilikler yönünden zengindir. Orta Asya'nın turizm merkezi olma potansiyeline sahip ülkesidir. Kırgızistan'ın hem doğal hem de kültürel yönden çok büyük potansiyele sahiptir. Sahip olduğu doğal güzellikleri ve kültürel mirası açısından dünyanın sayılı ülkeleri arasındadır. Doğal güzelliği, görenler tarafından bilinmektedir. Güzel plajları, turizme ve dağcılığa uygun faktörlerin çokluğu turizm

⁴¹ <http://www.altinmiras.com/?Syf=26&Syz=129525>

potansiyelleri arasında sayılmaktadır. Kırgızistan'ın dağlık kesimlerinde ilginç doğal güzellikleri görmek mümkün olmaktadır. Dağlık olması nedeniyle macera turizmi için de elverişlidir. Rekreasyon yönünden zenginliği gelişmeye uygundur. Tedavi edici çamurlar, mineral sularının zenginliği, sularının temizliği ve şifalı yönü çekici özelliklerindendir. Tarihi şehir ve medeniyet merkezleri ile turizm potansiyeli bulunmaktadır.⁴²

Kırgızistan'ın coğrafi yapısındaki çeşitlilik turizm açısından da çekicilikler sunar. Yaz mevsiminde de yüksek dağların dorukları buzul ve karlarla kaplıdır. Dağların üstlerindeki buzullardan aşağılara doğru yeşil alanlar gözle görülür. Ardıç, göknar, ceviz, yabani meyve ağaçlarından oluşan ormanlık yapı, çayırlardan oluşan meralar, araziler, çöllere kadar çeşitli görünümle karşılaşılabilir. Büyük dağlar arasında yerleşmiş olan vadilerde yemyeşil yaylalara eski Türk evlerini hatırlatan geleneklik Kırgız evleri , sürüler halinde kımız kokulu atlar, koyunların yayıldığı çok güzel otlakları ilginç bir görüntü oluşturmaktadır. Balık yönünden zengin dağ gölleri turistleri tatil için kendine çeker. Mineralli ve termalli kaynaklar, inci gibi dağlar alpinistleri büyüler. Kırgızistan temiz su kaynakları açısından dünyada ilk üçe giren ülkedir. Akarsular ve göller yönünden zengin olması ülke için yine büyük potansiyeldir. Tatlı su depolarına sahip olan ülkede, Isık göl başta olmak üzere göller, ırmaklar, vadiler ve haşin bir şekilde yükselen dağlar Kırgızistan'ı daha çekici kılmaktadır. Akarsular rafting sporu için elverişli olup rafting yapan turistlere de rastlanmaktadır. Isık gölde yazın en sıcak aylarda dağlardaki karları görmek mümkündür. Aynı anda dört mevsim yaşanabilmektedir. Kırgızistan'ın bölgelerinde Abşırsay, Acıke, Sarıçelek, Karaşoro, Kırgızata, Karatoko, Cetögüz, Altınaraşan (Aksuu-Araşan), Kökcayık, Kırçın, Salamalık, Arkıt, Türgönaksuu, Karagoy-Mazar, Arstanbap vadisi, Canıcer-Ulan, Alarça gibi çekici yerler, çağlayanlar da çoktur. Sarı Çelek gölü ve çevresindeki dağlar hem

⁴²“Kırgızistanda Turizm”, <http://kabar.kg/tur/news/turi-zmde-secenek-bollu-u-gorulmesi-gerekenler/> (03.04.2017)

dağ hem de göl turizmi yönünden çekicidir. Teskey Ala-Too (Ala dağ) ve Sarı-Caz yine dağ turizmi için büyük öneme sahip yerlerdir. Kırgızistan'ın turizm kaynaklarını, turizm ve dinlenme yerlerinin korunmakta olan altyapı sistemini bilmek gerekir. Dinlenme tesisleri yönünden geride değildir. İpek Yolu'nun başlıca güzergahları boyunca yeniden düzenleme faaliyetleri olmaktadır. Uluslar arası Dünya Turist Teşkilatı ve UNESCO'nun "İpek Yolu" birleşen projelerinin içinde macera turizmi (alpinizm, dağ turizm,rafting,speleoloji,dağ kayağı,avcılık,ekoturizm vb) onun içinde avcılık turizmini geliştirmeye yönelik uğraşı vardır. Doğal alanlarının el değmemiş, bozulmamış olması, tertemiz havası, doğa turizmi için bir üstünlüktür. Dağ sporları, su sporları, rafting, tırmanma, kayak, binicilik, planör, bisiklet, trekking yönünden ülke çok uygundur. Ülkenin yüksek alanları ve alçak alanlarının aynı mekanda bulunması turizm açısından çekiciliğini artırır. Ülke İpek yolunun merkezinde olmasından tarihi şehirler, tarihi doku, medeniyet yadigarları açısından önemlidir. Çin (Doğu Türkistan) ile Özbekistan, Kazakistan yollarının kavşak noktasında Kırgızistan ve İpek yolunun geçiş merkezi vardır. Kırgızistan'ın turizmini ve tatil alanını uluslararası seviyede daha da geliştirmek için gerekli şartlar mevcut olup imkânlar çoktur. Kırgızistan için öncelikli turizm çeşitleri arasında İpek yolu turizmi, sağlık ve rekreasyon turizmi, ekolojik turizm, dağ-macera turizmi ve alpinizm başlıcalarıdır.⁴³

2.3.2. Kırgızistan'ın Turizmde Sorunları Ve Çözüm Yolları

Kırgızistan turizm çekicilikleri açısından zengin olmasına rağmen turizm istenilen düzeyde değildir. Dünyanın çoğu ülkeleri Kırgızistan'ın turizm zenginliklerini pek bilmemektedirler. Ülke ulaşım, insan kaynakları, alt yapı-üst yapı yeterli olmayınca turizm potansiyelini tanıtamamıştır.

Kırgızistan'daki turizmin sorunları içinde kalifiye personel problemi,

⁴³ "Kırgızistan Turizmi", <https://batubatu1903.tr.gg/KIRGIZ%26%23304%3BSTANDA-TUR%26%23304%3BZM.htm> (04.04.2017)

turizm tesislerin yetersiz oluşu,kamu yönetimindeki sorunlar (gümrük vize kanunların yetersizliği), yatırımların yeterince teşvik edilmemesi, pazarlama ve tanıtım yapılmaması sayılabilir. Turizm tanıtım ve dağıtım vasıtalarının güçsüz oluşu, milli seyahat acentelerinin ve tur operatörlerinin rekabet edebilmeleri için güçlü olmadıkları görülmektedir. Turizm altyapısı yetersizliği, hizmet kalitesinin düşük oluşu, maddi desteğin yeterince olmayışı, yan hizmet tesislerinin noksan oluşu, tur programlarının yetersizliği, enformasyon eksikliği v.b. turizmdeki meseleri arasında söylenebilir. Türkiye, Avrupa, Amerika Birleşik Devletleri vb. yerlerde Kırgızistan'a yöneltecek, tanıtım ve satış yapabilecek milli turizm ofisleri, milli havayolu şirketlerinin yeterince olmayışı eksikliklerdir. Bunun için başta sermaye ve tecrübe gerekmektedir. Yeni bağımsız olan Kırgızistan'ın dünya kamuoyunda tam anlamıyla bilinmemektedir. Böyle bir görüş henüz yerleşmemiştir. Kırgızistan'ın turistik çekiciliklerinin tanıtılması Turizm işletmeciliği gelişmemiş ve turizm alanındaki geniş çaplı yatırımlar dünya standartlarının üstünde değildir. Mali kaynakların az olması turizme yönelik büyük çapta yatırımlara mani olmuştur.566 2000 yılındaki Isık Köl tesislerindeki araştırma neticesinde bölgedeki dinlenme tesislerinin yöneticilerinin yakındıkları durumlar belirtilmiştir. Isık Göl bölgesi turizminin öncelikli sorunları şöyledir.

- Dinlenme yerlerinde turizm yönünde yeterince yetişmiş işgücü azlığı
- Isık köl turizmini pazarlayacak bir pazarlama stratejisi olmaması
- Isık Köl bölgesine gelen turistlerin bölgedeki harcamaları az olması, Isık göle gelen turistlerin mali durumları üst seviyede değildir.
- Turistlerin yapacakları yeterli faaliyet imkanları olmaması
- Turizmde özelleştirmenin yavaş olması
- Dinlenme tesislerinin bakımı, yenilenmesi için gerekli mali kaynak olmaması Devletlerarası turizmin Kırgızistan'da hızlı ilerlemesine mani olan faktörler şöyle belirtilmiştir.
- SSCB devrinden kalan eski yılların otellerinin modern şartlara uymayışı

- Havayolları ulaşımının modernize edilememiş olması, doğrudan dış ülkelere uçuş bağlantısının tam manası ile olmayışı,
- Karayolları ulaşımının modernize edilememiş olması;otobüslerin standartların aşağısında oluşu,servis imkanlarının kısıtlı oluşu
- Hizmet düzeyinin yüksek olmayışı,
- Banka sisteminin devletlerarası alanda çok ileride olmayışı.Turistler seyahat çeklerini paraya çevirmek, kredi kartı kullanmak istemektedir. Kırgızistan’da bu imkanlar bulunmamaktadır.⁴⁴ Kamu turizm yönetiminde otoritenin oluşturulması gerekir. Kırgızistan’ın Turizmini etkileyen olumsuz faktörler az değildir. Bu olumsuz faktörlere, meselelerin çözümüne tarafsız yaklaşmak doğru neticelere varmamızı sağlar. Turistlerin Kırgızistan’a geldiklerinde ya da gelmek istediklerinde gidebilecekleri, eğlenebilecekleri, ilgi bulabilecekleri vb. alanlarda ne kadar çok-türlülük olursa alternatif seçenekler Kırgızistan’ı daha çekici kılacaktır. Kırgızistan coğrafi yapısı turizme elverişli olmasına rağmen ülke turizminin en önemli sorunu olarak insan kaynakları görülmektedir. Bunun için sadece istatistik verileri incelemenin dışında seyahat ettiğiniz yerlerde de bu fark edilmektedir. Turizm kesiminde işleyen işgücünün yeterli olmadığı görülür. İş bilgisi, tecrübesi, becerisi, dil hakimiyeti, profesyonel bir anlayış yönünden istenilen dengede olmadığından yurtdışından gelen turistler için yeterli hizmet verilememektedir. Hizmet kalitesini geliştirmelidir. Devlet, eğitim kurumları ve özel sektörle uyumlaştırıcı katkısını sağlamalıdır. Ülkedeki turizmin çok hareketli olmasını koordine edecek, turizme canlılık katacak uygun ortam oluşturulmalıdır. Turistlerin güvenini sağlayacak ortam hazırlanmalıdır. Kırgızistan’da turizmin daha da ilerlemesi ve gelişmesi için gerekli şartlar bulunmaktadır. Doğanın kirletilmemiş olması, Kırgız Türk kültürünün izlerinin henüz kaybolmamış olması, Kırgız halkının konukseverliği çekicilikler arasında sayılmaktadır. Bozulmamış bir doğaya sahip olan ülkenin

⁴⁴ Aijana MİNBAEVA, “KIRGIZİSTAN TURİZM POTANSİYELİNİN BELİRLENMESİ VE UYGULANABİLECEK TURİSTİK ÜRÜN ÇEŞİTLERİ”, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2010, s. 42-47

bu durumunu koruması için çevre temizliğine itinaı elden bırakmaması gerekir.⁴⁵ Yıllan yıla dış ülkelerden gelen turistlerin ülkeye alım ve harç türünde kazandırdığı gelir bteye 400 milyona yakın som (40.000 Som 1 dolar değerindedir) getirmiştir.

Kırgızistan turizm dalını kalkındırmakta hayli büyük yolu geçmiştir. Günümüzde Kırgızistanın turizmindeki en çok payı dağ(alpinizm, klayming, hayking,trenking v.b) ve rekreasyonel turizmler alır. 70 yıl boyu “demir köşe” ardında kalmış Kırgızistan dünyanın bir çok ülkelerini turistlerince hakikatinde bilinmiyordu. Müstakil olduktan sonra Kırgızistan hukuki normları değiştirdi.Böylece Kırgız Cumhuriyetine gelip-gitmenin liberalleşmesi sağlandı. Vize de mesele yoktur. Kırgızistan’ın bölgesinde dış lkeliler uluslar arası nizamlara-kanunlara, onamalara, anlaşmalara bakılmış bütün hukuklardan ve hürriyetlerden faydalanılır. Bu yöndeki en başta vazifelerden biri –Kırgız Cumhuriyeti’nin “Turizm Yönünde” kanununa dayanan yasa merkezini ilerletti. Bu manalı belge hukuki düzlüğün çekilmesi açıklamaya imkan verir, turistik işhanelerin çoğunluğu kendi işini bu sınırdan yürütmektedir. Kırgızistan 1993 yılından Dünya Turistik Uyumunun yesi olmuştur. Yıllardan beri Kırgızistan Dünya Berlin Turizm Fuarına, Londra Turistik Panayırına, Taşkent turistik işarelerine katılmakta ve ülkeyi tanıtılmaktadır. Turizm koluna yatırımcıları çokça çekmek gerekmektedir. Turizm Merkezleri inşası için yatırımcılara ihtiyaç vardır.⁴⁶

2.3.3. Kırgızistanda Turizminin Geleceği

Turizm belirli bir gelir dengesine sahip, boş zamanlara sahip, seyahat edebilecek insanlara ihtiyaç duyar. Büyük şehirlerin beton yığınlarından, evre

⁴⁵ “Kırgızistanda Turizm Faaliyetleri”,
<http://acikerisim.deu.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/12345/10985/253681.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
(28.03.2017)

⁴⁶ Aijana MİNBAEVA, “KIRGIZİSTAN TURİZM POTANSİYELİNİN BELİRLENMESİ VE UYGULANABİLECEK TURİSTİK ÜRÜN EşİTLERİ”, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 2010, s. 42-47

gürültülerinden, hava kirliliğinden ve sanayi tesislerinden uzak olmak isteyenler için Isık göl bölgesi muhteşem yükseklik ve hoş giden alçak yapısını içinde barındırır. Tabiat güzellikleri ve kültürel hususları turizm için bulunması zor olup bunlar rağbet edilecek imkanlardır. Bu sebeple Kırgızistan’a turistin hangi amaçla geleceğini bilerek ona göre hazırlıklar yapılmalıdır. Kırgızistan, turizm alanındaki talebi çok önemli görmektedir. Halkın yaşam standardını yükseltmenin turizmdeki gelişmelerle ilgisi çoktur. Devletin sosyal, ekonomik kalkınmasında turizm sektörünün katkısı önemlidir. Doğal-tarihi-kültürel değerlerin korunması ve yaşatılması önceliğine dayalı bir turizm politikası ile gelecekte Kırgızistan’ı hareketli turizm etkinlikleri beklemektedir. Turizm yapılaşması için planlama ilk koşuldur. Bu planlamada; doğal, tarihi, kültürel ve ekolojik dengelerin büyük ölçüde korunması akıldan çıkartılmamalıdır. Kırgızistan’ın turizm açısından en büyük zenginliği bozulmamış doğasıdır. Başka ülkelerin olumlu ve olumsuz deneyimlerini dikkate alarak ülkenin doğası geleceğe büyük ölçüde bozulmamış olarak ulaştırılmalıdır. Kırgızistan’da mevcut olan eski ve yeni turistik tesislerin önemini inkar etmeden yeni turizm yatırımları devamlı teşvik edilirse ve yatırımcı turizm firmalarına şevk verilirse başarıya ulaşılabilecektir. Kırgızistan’ın turizm geleceğini Rusya, Kazakistan gibi BDT ülkelerine endekslemiş bir strateji, baştan gerekli performansı yakalayamayacaktır. Türkiye ve Avrupada yaşayan Türkleri de içine alan bir turizm stratejisi çok büyük bir öneme sahiptir. Turist çekebilmek için Kırgızistan, figüranlık değil aktör rolünde olmalıdır. Kırgızistan turizminin ilk aşamada Türkiye ve Türk Dünyası’na pazarlanması gereklidir. Bunu gerçekleştirebilirse hem doğa hem de kültürel turizm açısından büyük bir turist kapasitesine sahip olabilecektir. Ülke bunun için her türlü turizm potansiyelini bünyesinde barındırmaktadır. Ülkedeki turizm kentlerinin sayısı her geçen gün artmaktadır.⁴⁷

⁴⁷ “Kırgızistanda Kış Turizmi”, <http://aa.com.tr/tr/dunya/kirgizistanda-kis-turizmi/700581>

2.4. TÜRKMENİSTANDA TURİZM

2.4.1. Türkmenistana Genel Bir Bakış

a) Coğrafi Konum

Türkmenistan Cumhuriyeti Orta Asya'nın güneyinde, Hazar Denizi kıyısında yer almakta olup kuzeydoğusunda Özbekistan, kuzeybatısında Kazakistan, güneyinde İran ve güneydoğusunda Afganistan ile komşudur. 488,100 km'lik yüzölçümü ile bağımsız devletler topluluğunun en büyük dördüncü devletidir. Kara Kum çölü ülkenin %80'ini kapsamaktadır. Ülkenin başlıca üç nehri Ceyhun (Amudarya, 2,620 km), Tejen (1,150 km) ve Murgab (978 km) dır. Karakum kanalı 1100 km uzunluğuyla tarım sektörü açısından hayati rol oynamaktadır. Nüfusun yarısı da kanal kıyısında yoğunlaşmıştır. Başkent Aşkabat'ın da bulunduğu güney bölgesi deprem kuşağında yer almaktadır ve en son büyük deprem şehrin tamamının yok olmasına neden olan 1948 yılındaki 8 şiddetindeki depremdir. Başlıca şehirler başkent Aşkabat, Türkmenabat ve Daşoğuz'dur.⁴⁸

b) Siyasi ve İdari Yapı

Uzun yıllar bölgede yaşayan Türkmenler, Safevi Hükümdarı Nadir Şah'tan sonra İranlılar ile Hivelilerin saldırılarına maruz kalmış ve 1835'ten itibaren Merv (günümüzde Mari) bölgesine doğru yayılmaya başlamışlardır. Türkmenler, 1856 ve 1860 yıllarında İranlılar ile savaşmış ve ağır kayıplar vermiştir. 1879 yılında ise Ruslar Türkmen topraklarına girmiş ve Türkmenleri hakimiyetleri altına almışlardır. Çarlık Rusyası'nın işgali altındaki Türkmenler zaman zaman ayaklanmışlarsa da başarılı olamamış, 1924 yılında Türkmenistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti kurulmuştur. Türkmen lideri Cüneyt Han, 1927 yılında Sovyet kuvvetleri karşısında son çatışmasını da kaybedince

⁴⁸ Kylych JELİLOV, "PİYASA EKONOMİSİNE GEÇİŞ SÜRECİNDE TÜRKMENİSTAN EKONOMİSİ: SOSYO-EKONOMİK BİR ANALİZ", Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2007, s. 90-92

Türkmenistan'ı terketmek zorunda kalmıştır. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği hakimiyeti altında kaldıkları yaklaşık 80 yıl boyunca kendi kimliğini ve kültürünü korumaya çalışan Türkmenler 27 Ekim 1991'de ise bağımsızlığını ilan etmiştir. Türkmenistan'ı ilk tanıyan ülke Türkiye olmuştur. Türkmenistan Başkanlık sistemi ile yönetilen bağımsız ve tarafsız bir ülke olup, Devlet Başkanı Gurbanguly Berdimuhammedov'dur. Aralık 1999'da düzenlenen Halk Maslahatı'nda ebedi devlet başkanı seçilen Saparmurat (Niyazov) Türkmenbaşı'nın Aralık 2006'daki vefatından sonra 11 Şubat 2007 tarihinde yapılan seçimde %89 oy alan Berdimuhammedov 5 yıllığına Devlet Başkanı seçilmiştir. Türkmenistan Meclisi'nde seçimle belirlenmiş 125 üye görev yapmaktadır. Meclis üyeleri 5 yılda bir yapılan seçimlerle yenilenmektedir. Devlet üst yönetim organizasyonunda Bakanlar Kurulu üyesi ve Bakan olarak görev yapan 9 Devlet Başkanı Yardımcısı, 23 Bakan, 5 Bakan yetkisini haiz Komite Başkanı bulunmaktadır. Yürütmenin Başı Devlet Başkanıdır. Devlet Başkanı, aynı zamanda Başbakanlık görevini de yürütmektedir. Ülke, idari olarak 5 Vilayet'e ayrılmıştır. Vilayetlerde üst yönetim görevi Hekimler (Belediye Başkanı ve Vali) tarafından yürütülür. Vilayet sınırları içerisinde yerleşen Şehir ve Etraflar da yine Şehir Hekimi ve Etraf Hekimi tarafından Vilayet Hekimi'ne bağlı olarak yürütülür. Daha küçük yerleşim yerleri Geneşlikler ve Obalar, Arçınlar ve Birlikler tarafından yine Vilayet Hekimi'ne bağlı olarak yürütülür. Ülkedeki beş vilayet Ahal, Balkan, Daşoğuz, Mari ve Lebap vilayetleridir.

49

c) Nüfus ve İşgücü Yapısı

Resmi olarak nüfus sayımı yapılmamakta ve nüfus verileri resmi olarak açıklanmamaktadır. Ancak, ülke nüfusu Economic Intelligence Unit tahminlerine göre 4,9 milyondur. Nüfusun % 28,9'u 0-14 yaş, % 66,9'u 15-64 yaş arasında,

⁴⁹ "Türkmenistan Ülke Raporu", <http://birlesmismarkalar.org.tr/file/hedef-ulke-raporlari/Turkmenistan.pdf> (11.05.2017)

% 4,3'ü ise 65 yaş üzerindedir. 2009 yılı tahminlerine göre nüfus artış hızı % 1,1'dir. Bağımsız Devletler Topluluğu içerisinde alan büyüklüğü açısından dördüncü sırada yer alsa da nüfusu oldukça azdır. Nüfusun %90'a yakını Türkmen olup diğer etnik gruplar Özbekler, Ruslar, Kazaklar, Tatarlar, Azeriler, Ermeniler ve Ukraynalılar'dır. Nüfusun % 89'u Müslüman'dır. Türkmenistan'da 12 Nisan 1993 tarihinden itibaren Kiril harflerinin bırakılması ve Latin harflerine geçilmesi kararlaştırılmıştır. Türkmen Türkçesi ülkenin resmi dilidir. Bunu yanısıra Rusça yaygın olarak kullanılmaktadır. Ayrıca Türkmenistan'ın kuzeyinde de Özbek azınlıklar tarafından Özbekçe kullanılmaktadır. Ülkede genel olarak ücretler oldukça düşüktür. Asgari ücret, serbest piyasa kuruna göre yaklaşık 180 USD civarındadır. Haftalık çalışma saati 40 saattir. Ülkede işsizlik sigortası uygulaması yoktur. Ülkede eğitime başlama yaşı 7 olup, ücretsiz olan zorunlu eğitim 10 yıldır. Okuma oranı % 98,8'dir. Sosyal Güvenlik Kanunu'na göre Türkmenistan'da emeklilik sistemi gönüllüdür. Emekli olmak isteyen kişilerin ücretlerden %2'lik bir kesinti yapılmakta olup, emeklilik yaşı erkekler için 62, kadınlar için 57'dir ve emekli olabilmek için erkeklerin 25 yıl, kadınların 20 yıl çalışmış olması gereklidir. Emekli olanlara bir emekli maaşı kadar prim verilmektedir. Emekli maaşları ise, 70 USD civarındadır.⁵⁰

d) Doğal Kaynaklar ve Çevre

Petrol, doğal gaz, sülfür ve tuz başlıca doğal kaynaklardır. Ülkenin önemli miktarda gaz ve petrol rezervleri bulunmaktadır. Başlıca gaz rezervleri ülkenin doğusunda yer alan Amuderya havzasında bulunmaktadır. Hazar Denizi yakınlarında da gaz rezervleri vardır. Türkmenistan, eski Sovyet Cumhuriyetleri arasında gaz rezervleri bakımından Rusya'dan sonra gelmektedir. Türkmenistan, hidro karbon sanayinin geliştirilmesi yönünde iddialı projeler ortaya koymaktadır. 2030 yılı itibarı ile doğal gaz üretiminin yılda 250 milyar metreküpe, ham petrol üretiminin ise yılda 110 milyon tona çıkarılması

⁵⁰ <http://www.pau.edu.tr/ctleb/tr/sayfa/turkmenistan> (13.05.2017)

beklenmektedir. İhracat kapasitesinin ve ülkedeki iş ortamının yeterince gelişmemiş olması nedeni ile hidro karbon sanayinin gelişimi sınırlı düzeyde kalmıştır. Devlet Başkanı Berdimuhamedov yabancı şirketleri ülkenin boru hatları ağına yatırım yönünde ikna etmek için çalışmalar yürütmektedir. Çin ve İran'a doğal gaz ulaştırılmasını sağlayacak yeni boru hatları 2009 yılı sonu, 2010 yılı başında faaliyete geçmiş olup, ülkenin doğal gazı için yeni destinasyonlar yaratmıştır. Su kaynakları verimsiz kullanılmıştır. Orta Asya'nın en uzun nehri Amuderya, Türkmenistan'ın doğusundan geçmektedir. Ülkenin güneyinde ise Tedzhen nehri akmaktadır. Ancak, bu nehirlerin ülkenin sınırlarında bulunmaları nedeni ile ülke topraklarının yalnızca % 3,5'i ekilebilir durumdadır. Bu nedenle tarımsal üretim neredeyse tamamen sulamaya dayanmaktadır. Hatalı sulama uygulamaları büyük miktarda su kaybına neden olmuştur. Hanehalklarına ücretsiz su sağlanması da savurgan kullanım nedeni ile su kaynaklarının tükenmesinde etkili olmuştur. Suların verimsiz bir şekilde kullanımı çevre sorunlarına da neden olmuştur. Toprağın ve yeraltı sularının tarımsal kimyasallar, ilaçlarla kirlenmesi, Hazar Denizi'nde kirlilik, Amuderya nehrinin sulama amaçlı olarak yönünün değiştirilmesi sonucunda nehrin Aral Gölü'ne ikmal yapamaması ve çölleşme başlıca çevre sorunlarıdır.⁵¹

e) Ekonomik Yapı

Türkmenistan geniş topraklara sahip çölleşmiş bir ülkedir. Bununla birlikte ülkenin vahalarında yoğun sulu tarım gerçekleştirilmektedir. Ülke toprakları büyük miktarda doğal gaz ve petrol rezervi barındırmaktadır. Tarım alanlarının yarısında pamuk ekilidir. Ülke, geçmişte dünyanın onuncu pamuk üreticisi iken, son yıllarda üretim kayıpları olmuş, pamuk ihracatında % 50 düşüş gerçekleşmiştir. Bununla birlikte ülke halen pamuk üretiminde dünyanın sayılı ülkeleri arasında yer almakta ve yıllık 1 milyon ton civarında pamuk üretmektedir. Ülkenin ekonomik yapısı, doğal gaz, petrol ürünleri, pamuk ve

⁵¹ "Türkmenistanın Yer altı Zenginlikleri", <http://www.akademiktarih.com/tarih-anabilim-dal/2098-genel-tarihi-aramalar/209-yeralti-zengyvertfaktkmentan-.html> (11.05.2017)

tekstil sanayi, buğday ve gıda işleme sanayi üzerine şekillendirilmiştir. Doğalgaz satışı, Rusya Federasyonu, Çin Halk Cumhuriyeti ve İran'a yapılmaktadır. Hazar Denizi ve ülkenin bazı bölgelerinde çıkarılan ham petrol yine Türkmenbaşı ve Seydi rafinerilerinde işlenmektedir. İplik ve kumaş sektöründe pek çok fabrika üretim yapmaktadır. Ayrıca, yeni iplik fabrikalarının kurulmasına devam edilmektedir. Diğer sanayi ürünlerinin üretimi konusunda da fabrikaların kurulması için çalışmalar devam etmektedir. Gıda üretimi konusunda son dönemde hızlı gelişmeler olmaktadır. Hayvancılık ürünleri (salam, sosis, sucuk, pastırma, konserve et ürünleri), süt ürünleri (pastorize süt, yoğurt, dondurma, peynir), tavuk ürünleri (paket bütün tavuk, parça tavuk, yumurta), tahıl ürünleri (makarna, bisküvi, çikolata, paketli ekmek), salça, meyva suyu, mineral su gibi pek çok alanda yerli üretim yapılmaktadır. Küresel ekonomik kriz ve Türkmenistan'ın Rusya ile enerji alanındaki anlaşmazlıkları, ülkenin Rusya üzerinden ihracat yolunun kapanmasına neden olmuştur. Bu nedenle ülke ekonomisi 2009 yılında yaklaşık 9 aylık bir yavaşlama sürecine girmiştir. Türkmen ekonomisine ilişkin veriler geçmişte devlet sırrı olarak nitelendirilmiştir. Ancak, yeni hükümet bir İstatistik Ajansı kurmuştur. Bununla birlikte açıklanan veriler ekonomik durumla ilgili gerçek durumu yeterince ortaya koymamaktadır. Başkan Berdimuhamedov'un yönetime gelmesinden sonra ülkede uygulanmakta olan ikili kur sistemine son verilmiş, ülke parası Manat'ın değeri yeniden belirlenmiş, benzin fiyatlarına sağlanan sübvansiyonlar azaltılmış, Hazar Denizi kıyısında özel turizm bölgesi kurulması kararı alınmıştır. Hükümetin ülkeye yabancı yatırımların çekilmesi yönünde bir niyeti olmasına karşın, bürokratik engeller nedeni ile yeterli miktarda yabancı sermaye girişi ve yatırım olmamıştır.⁵²

2.4.2 Türkmenistanın Turizm Potansiyeli

Türkmenistan'ın turizm sektörünü iyi bir potansiyele sahiptir. Hazar Denizinde kıyısı olması ve ülkede birçok tarihi yerlerin bulunması bu

⁵² <http://www.academia.edu/9173114/T%C3%BCrkmenistan> (14.05.2017)

potansiyelin kaynağını oluşturmaktadır. Büyük Selçuklu Devletinin sultanı Sultan Sencer'in türbesi ve Hoca Yusuf Hamedani olmak üzere birçok İslam büyüklerinin türbesinin bulunması, Türkmenistan'ı Türkiye ve Türk Cumhuriyetlerinden gelen turistler için cazip hale getirmektedir.

Türkmenistan'a Gelen Toplam Turist Sayısı

	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Türkmenistan'a	11.623	8.600	4.066	3.256	5.244	10.791	8.214	14.799
Bağımsız Devletler	4.065	4.038	849	203	261	346	218	458
İran	3.874	867	243	122	1.298	7.582	5.623	9.316
Japonya	474	582	132	282	314	203	269	770
Fransa	938	595	768	650	1040	302	298	636
Afganistan	134	12	4	110	-	-	-	-
Pakistan	455	91	44	4	-	3	2	29
ABD	365	440	508	430	356	217	181	343
Birleşik Arab	126	295	23	-	6	10	35	20
Almanya	-	-	-	270	573	546	466	1.191
Diğer Ülkeler	1.192	1.680	1.495	1.185	1.396	1.580	1.122	2.036

1994 yılından itibaren Türkmenistan hükümeti, turizm sektörünün idari yapısını ve somut stratejisini yapılandırmaya başlamıştır. Bu konuda atılan en önemli adımlardan birisi, Türkmenistan Cumhurbaşkanı Saparmurat Türkmenbaşı'nın 20 Temmuz 1995 yılında "Devlet Turizm Konsorsiyumu" Türkmensiyahat'ın kurulması ile ilgili kararın alınmasıdır.¹⁰³ Son yıllarda Türkmenbaşı'ya yapılan suikast neticesinde turizm konusunda daha temkinli davranıldığı görülmüştür. Giriş çıkışlar daha dikkatli kontrol edilmekte. Hatta zaman zaman bazı ülkelere vize verilmemektedir. Mesela SARS hastalığının baş gösterdiği dönemde Çin halk cumhuriyetine vize verilmemesi ve Türkmen vatandaşlarının gitmesine de izin verilmemiştir.

Bu da doğrudan turizmi zedelemektedir. 2001'deki ülkeyi ziyaret eden

turist sayısında ise 2002 yılından itibaren gelişme kaydedilmiştir. 2004 yılında Türkmenistan’a gelen toplam turist sayısı 14.799 kişiye ulaşmıştır.⁵³

⁵³ Kylych JELİLOV, “PİYASA EKONOMİSİNE GEÇİŞ SÜRECİNDE TÜRKMENİSTAN EKONOMİSİ: SOSYO-EKONOMİK BİR ANALİZ”, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2007, s. 90-92

SONUÇ

20. yüzyılın sonlarına doğru dünyada yaşanan ekonomik, politik ve sosyokültürel gelişmeler ile birlikte Sovyetler Birliğinin dağılması sonucu Orta Asya Cumhuriyetleri bağımsızlıklarına kavuşmuşlardır.

Bağımsızlık sonrası, yeni cumhuriyetler Kazakistan, Kırgız Cumhuriyeti, Tacikistan, Özbekistan ve Türkmenistan bir yandan planlı ekonomiden serbest piyasa ekonomisine geçerek dünya ile bütünleşmeye çalışırken diğer yandan ulusal ve ekonomik bağımsızlıklarını sağlamlaştırmak için çaba göstermektedirler.

Orta Asya ülkeleri, coğrafi ve sosyo – kültürel yapılarıyla benzerlik gösterirken ekonomik gelişmelerde farklılık göstermektedirler. Bunun temel nedeni ise ülkelerin sahip olduğu yer altı ve üstü zenginlikleri ile beraber yürüttükleri reform ve politikalarındaki farklılıklardır.

Diğer yandan, özellikle gelişmekte olan ülkelerin ekonomik kalkınmasında lokomotif rolü üstlenen turizm endüstrisi dünya GSMH'nin %11'ini ve toplam istihdamın %8,7'sini sağlamaktadır.

Dünya Turizm Örgütünün verilerine göre, 2008 yılında dünya ekonomisinde yaşanan mali krize rağmen, uluslararası turist sayısı bir önceki yıla oranla %2 artarak 922 milyon kişiye, turizm geliri de %1,7 oranında büyüyerek 944 trilyon \$a ulaşmıştır.

Dünya Turizm Örgütünün 2020 vizyonunda, 2020 yılında uluslararası turist varışlarının 1,56 milyar kişi ve turizm gelirlerinin de 2 trilyon \$ olacağı tahmin edilmektedir. Bu durumda, dünya turizm pastasından daha çok pay almak isteyen ülkeler arası rekabet de giderek artmaktadır

KAYNAKÇA

Kitaplar

BAYER Mehmet Zekai, **Turizme Giriş**, İstanbul, 1982

ÜRGER Savaş, **Genel Turizm Bilgisi**, Akdeniz Üniversitesi, Antalya, 1992

KOZAK Nazmi, **Genel Turizm İlkeler-Kavramlar**, Detay Yayıncılık, Ankara, 2001

KOZAK Metin, **Turizm Ekonomisi**, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, 2013

KONCA Koray Ali, **Kazakistan Ülke Raporu**, Ankara, 2012

KARA Abdulvahap, **Avrasyanın Yükselen Yıldızı Kazakistan**, İstanbul Ticaret Odası Yayınları, İstanbul, 2011

Tezler

ADENOVA Anara, “Uluslararası Turizm Fuarlarının Kazakistan Turizmine Etkileri”, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2013

ABLAYEVA Aiman, Kazakistan Turizminde İpek Yolu’nun Yeri Ve Önemi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2013

MİNBAEVA Aijana, “Kırgızistan Turizm Potansiyelinin Belirlenmesi Ve Uygulanabilecek Turistik Ürün Çeşitleri”, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2010

JELİLOV Kylych, “Piyasa Ekonomisine Geçiş Sürecinde Türkmenistan Ekonomisi: Sosyo-Ekonomik Bir Analiz”, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2007

İnternet kaynakları

Turizmin Tarihsel Gelişimi, www.goktepe.net/turizmin-tarihsel-gelisimi-2.html

Turizmin Tarihsel Gelişimi, www.belgeci.com/turizmintarihsel-gelisimi.html

Turizmin tarihsel gelişimi, tr.scribd.com/doc/10015155/Turizmin-tarihsel-gelismisi

<http://www.telegraf.com/news.php?d=5813>

Turizm Haraketleri,

<http://hbogm.meb.gov.tr/modulerprogramlar/kursprogramlari/konaklama/moduller/TurizmHareketleri.pdf>

Turizm Ekonomisi, http://www.yasarsari.com/wp-content/uploads/2016/02/turizm_ekonomisi_kitap.pdf

Turizm Sektörünün Yapısı, Büyüklüğü Ve Ekonomiye Katkısı, <http://www.aktob.org.tr/pdf/arastirma2014.pdf>

Dünyada ve Türkiyede Turizm,

http://www.kalkinma.com.tr/data/file/raporlar/ESA/GA/2008-GA/Dunyada_ve_Turkiyede_Turizm.pdf

Gelişen Dünya’da Turizm Sektörünün Yeri,

<http://dergi.kmu.edu.tr/userfiles/file/aralik2013/15-24.pdf>

Dünyada ve Türkiyede Turizm,

http://bakkaetkinlik.org/upload/etkinlik_dosya/fatih-gonul-sunum_1.pdf

Kazakistan Ülke Raporu,

<http://www.birlesmismarkalar.org.tr/image/UF/file/hedefulke-raporlari/Kazakistan.pdf>

http://mtad.humanity.ankara.edu.tr/I1_Kasim2004/03_CTAD_I-1_GBoranbayeva.pdf

Kazakistan’da Turizmin Gelişmesini Etkileyen Faktörlerin Analizi,

<https://www.avekon.org/papers/540.pdf>

Kazakistan Ülke Raporu, http://atam.gov.tr/wp-content/upload/Kazakistan_Ulke_Raporu_2013-4.pdf

http://www.academia.edu/316907/Kazakistanda_Tarihi_Canland%C4%B1ran_ve_Milli.pdf

Gelişen Kazakistan Ekonomisinde Turizm Faaliyetleri
<http://ekoavrrasya.net/duyuru.aspx?did=65&pid=10&langtr>

Kazakistan Ülke Raporu, <http://www.ito.org.tr/Dokumn/Ulke/Kazakistan.pdf>

http://iibfdergi.karatekin.edu.tr/Makaleler/1306101307_193-202%20-%20Kitap%20Tan%C4%B1t%C4%1m%C4%B1%201.pdf

Özbekistan Ülke Raporu, <http://www.ito.org.tr/itoyayin/0022712.pdf>

Özbekistan Turizmi, <http://turizmgazetesi.com/news.aspx?id=69861>

Özbekistan Ülke Raporu,
<http://www.naztic.org.tr/upload/yayinlar/%C3%96zbekistan.pdf>

Özbekistanda Turizm, http://www.uzintour.com/tr/tourism_uzbekistan/

Süleyman Merdanoğlu, “Özbekistan’ın Tarihi Ve Turistik Yerlerine Bakış”
http://www.altinmiras.com/?Syf=26&Syz=122823&/%C3%96ZBEK%C4%B0STAN%E2%80%99IN-TAR%C4%B0H%C4%B0-VE-TUR%C4%B0ST%C4%B0K-YERLER%C4%B0NE-BAKI%C5%9E--S%C3%BCleyman-MERDANO%C4%9ELU*

“Özbekistan Turizmine Genel Bakış”,
<http://web.firat.edu.tr/sosyalbil/dergi/arsiv/cilt16/sayi2/43-442.pdf>

<http://www.altinmiras.com/?Syf=26&Syz=129525>

Kırgızistanda Turizm, <http://kabar.kg/tur/news/turi-zmde-secenek-bollu-ugorulmesi-gerekenler/>

Kırgızistan Turizmi,
<https://batubatu1903.tr.gg/KIRGIZ%26%23304%3BSTANDA-TUR%26%23304%3BZM.htm>

Kırgızistanda Turizm Faaliyetleri,
<http://acikerisim.deu.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/12345/10985/253681.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Kırgızistanda Kış Turizmi, <http://aa.com.tr/tr/dunya/kirgizistanda-kis-turizmi/700581>

Türkmenistan Ülke Raporu, <http://birlesmismarkalar.org.tr/file/hedef-ulke-raporlari/Turkmenistan.pdf>

<http://www.pau.edu.tr/ctleb/tr/sayfa/turkmenistan>

Türkmenistanın Yer altı Zenginlikleri, <http://www.akademiktarih.com/tarih-anabilim-dal/2098-genel-ttarihi-aramalar/209-yeralti-zengyertfaktkmentan-.html>
<http://www.academia.edu/9173114/T%C3%BCrkmenistan>